

vi människor

Nr 1/81
Årgång 33
Kr. 15:–

halva
himlen

Vi är
många

BRÖD & ROSOR

ååå fjeseer...

innehåll

TIDEN LIDER

sid. 3

BOJAN - KVINNA I VÄRLDEN

sid. 4

Agneta Norberg intervjuar Bojan Kärrman.

HALVA HIMLEN

sid. 6

Ulla Torpe var med och la grunden till den nya kvinnorörelsen.

DROPPEN URHOLKAR STENEN

sid. 11

Ett kalendarium över den nya kvinnorörelsens 70-tal.

ÅKEY

sid. 16

Dikt av Sonja Åkesson.

KVINNOHUS NU!

sid. 18

Rapport från Stockholm - Gunilla "Molly" Molloy- och från Göteborg - Lena Olsson.

KVINNOKULTUR - SKRUVSTAD ELLER HAVSTÅNG?

sid. 20

Louise Waldén reder ut begreppen.

KÄRLEK OCH JOBB BORDE ALLA HA

sid. 22

Agneta Norberg intervjuar Berit Eriksson.

VI STRÖMMADE UT . . .

sid. 26

Gunnel Granlid skriver om kvinnors kamp för betalt arbete.

MITTEN:

sid. I-IV

SKV-nytt, Vi människor bjuder till fest m m.

VÅRA LIV, VÅRA UNDERLIV

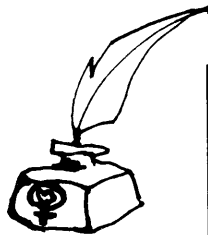
sid. 30

Ulla Waldenström berättar om utvecklingen inom förlossningsvård och kvinnosjukvård.

DET ÄR VÅR ABORTLAG!

sid. 32

Greta Sörlin tecknar bakgrunden och nuläget.

MÖTEN VID EN SKÄRNINGSPUNKT

sid. 36

Harriet Clayhills har forskat om 8 mars - den internationella kvinnodagen.

ERÖVRA FREDEN

sid. 41

Margareta Hjelm och Birgitta Holm talar om kvinnorna och freden.

I NÖD OCH LUST

sid. 44

Annelie Ewers intervjuar Tuomo Haapala.

BÖCKER VI LÄST

sid. 48

Tuomo Haapala, Mia Torpe och Harriet Clayhills har läst aktuella böcker.

VI BYGGER FRAMTIDEN

sid. 52

Ord och handling måste förenas menar Wawa Sjödin.

vi människor

utges av Svenska Kvinnors Vänsterförbund.

Nummer 1-81
Årgång 33

Besöksadress:
Adolf Fredriks
Kyrkogata 12
tel. 08/20 37 56

Postadress:
Box 3120
103 62 Stockholm

Redaktion
Tjia Torpe
Micke Agaton

Distribution
Monica Törnblad

Redaktionskommitté:
Harriet Clayhills
Maria Frid
Evy Palm
Vivan Nyström

Ansvarig utgivare:
Valborg Svensson

Prenumerationspris:
60 kr/år

Postgiro:
90 24-1

Vi människor utkommer med 6 nummer per år.

Redaktionen ansvarar ej för insänt, ej beställt material.

Tryck:
Sjuhäradsbygdens
Tryckeri AB, Borås, 1981

Omslaget är gjort av Tanja Ahlir
Dikten t.h. är skriven av Birgitta Boucht
Fotot på dragspelerskan har Catharina Gotby tagit

Prenumerera på vi människor!

Huvudteman 1981 är:

1. Kvinnorörelsen, kvinnokraven och kvinnokulturen! Hur ser utvecklingen ut?
- 2/3. Pappa kom hem! Ett nummer kring fadersgestalten.
4. Var börjar kvinnoupproret? En internationell diskussion.
- 5/6. Låt inte de stora pojkarna leka ostört längre. Om synsätt och värderingar i forskning och teknik.

Sätt in 60:- på pg 9024 - 1
Skriv "Vi människor 1981" på talongen

Tiden lider

"Ååå tjejer, ååå tjejer, vi måste höja våra röster för att höras . . ." Sången lyfte nästan taket på Åsö gymnasium i Stockholm. Året var 1972. Vi firade den internationella kvinnodagen 8 mars. Sida vid sida satt vi; mödrar, döttrar, mormödrar, småbarn, kvinnor och män.

Arrangörer för det stora mötet var Grupp 8, född ur 60-talets samhällskritik, och Svenska Kvinnors Vänsterförbund, med anor från seklets början. En bro var slagen mellan den gamla, traditionsrika, om än något trötta kvinnorörelsen och den unga, radikala, entusiastiska.

Vi samlades kring parollerna *Rätt till arbete, Bra daghem åt alla barn, Fri abort, Smärtfri förlossning, Kollektivt boende, Internationell solidaritet*. Dagskrav som skulle bidra till kvinnans frigörelse, målet som också förutsatte socialismen. *Ingen kvinnokamp utan klasskamp - ingen klasskamp utan kvinnokamp. Gör motstånd - gråt inte! Var glad - gå till angrepp!* Det var vårt arbetssätt.

Tiden har gått sedan mötet på Åsö gymnasium och mycket har hunnit hända. Vi har drivit igenom en hel del förbättringar både i lagstiftningen och ute i verkligheten.

Det har inte varit lätt alla gånger, att förvissat se fram mot skördetiden. Vi växte fort i början. Det gav oss växtvärk. Det blev många, långa debatter om hur kvinnorörelsen skulle arbeta, för vem och med vem. En del diskussioner var utvecklande men ofta kändes det som om det for pratapratapratande slättermaskiner genom kvinnorörelsens nysådda åker. Och vid dikesrenen satt de kraxande kråkorna och förutspådde en förödande missväxt.

"Ni vill ha skottpengar på hemmafruar" skrek överklasskvinnorna.

"Ni hatar män" mullrade slipsfarbröder.

"Ni splittrar kampen" argumenterade vänsterpojkar.

"Ni ska inte tro att ni kommer med något nytt" gnällde Janteveteraner.

Men kvinnorörelsen klarade sig, nu liksom förr, och växte med tiden till ett böljande fält. Idag spelar obundna kvinnoorganisationer som SKV, Grupp 8 och Kvinnokamp för fred en viktig roll som inspiratörer och väckarklockor. Men viktigast är nog att den radikala kvinnorörelsen har sått frön som gror och växer i politiken, på arbetsplatserna och i hemmen. Och det är där den behövs med dess livsvärden och arbetssätt.

För nu mullrar det vid horisonten, det är åska i luften, det förgiftade vattnet sprider sig. Vi förlorade kärnkraftsomröstningen för ett år sedan. Nu byggs och startas kärnkraftverk runt hela vårt land. Det pågår en galopperande rustning i världen. Herrarna förbereder det stora slaget. Sektor efter sektor på arbetsmarknaden hotas av datorer som gör arbetare överflödiga. De kraxande kråkorna flockas igen. De ifrågasätter vår abortlag, de baktalar daghemmen, de öser ut förljugna och förnedrande tidningar och videokassetter.

Det gungar under fötterna på oss. Just därför får vi inte ge upp. Inte söka de privata, kortsiktiga lösningarna. Inte låta den självförbrännande bitterheten ta över. Gråt - men gör motstånd. För livets skull och kärleken. Kampen går vidare.

T T

Enklare
kan jag inte
uttrycka mig:
tiden lider

Bojan – kvinna i världen

Agneta Norberg

har intervjuat

Bojan Kärrman

Jag är 52 år och har bott i denna by i hela mitt liv. Arbetat har jag också gjort i hela mitt liv. Som liten slet jag ont på småbruket och som vuxen var jag växeltelefonist i flera år samtidigt som jag arbetade med jordbruket och djuren. Men när växeln försvann då blev jag skolstäderska. Det höll jag på med till bara för några år sedan. Det var ett hårt jobb och jag hade förstört en höft helt och hållet. Jag visste inte vad jag skulle ta mej till – vad skulle jag göra av resten av mitt liv?

Jag började se mig själv

Då hände en sak som förändrade mitt liv. Jag blev intervjuad om min mammas hårda liv och jag berättade om henne. Det blev en artikel om det i Vi Mänkor (nr 1-79). Det var stort för mej. Att någon lyssnade på mej och tog mej på allvar. Detta växte jag av. Ingen, ingen hade tagit mej på allvar förr. Och detta att få berättat om mamma. Vet du, jag vaknade upp vid att jag var en människa. Jag började se mej själv. Jag fanns. O, himmel vilken känsla. Och så läste jag den där boken "Frihet, jämlikhet, systerskap". Där stod ju allt som jag hade tänkt men aldrig själv skulle kunna få fram. Boken är alldeles uppriktig. Jag har läst den om och om igen. Ibland har jag läst högt ur den för gubben min och andra kvinnor. Jag fick läsa i skrift det jag känt i det verkliga livet – att kvinnorna har sämre värde än männen. Jag ska ge dej ett exempel.

När jag var ung arbetade jag med en tjärdal. Jag bar fram veden till tjärdalen och

en annan staplade veden. Jag sprang som en satans idiot och bar ved och bar ved. Tror du jag fick lika mycket betalt. Icke. Jag fick sämre betalt än karlarna och ändå är jag säker på att jag var flitigare än dom. Vi var sex flickor och en pojke när jag växte upp. Det ansågs att jag skulle göra grovarbete. Jag var inte ens så betrodd att jag skulle pressa brorsans byxor.

Ännu har jag mycket att ge

Jag såg på mej själv som sämre på något vis. Men det hände något med mej efter intervjun om min mamma. Och sedan jag läst boken om jämlikhet och systerskap då började jag bli stark. Jag hade ju som sagt ont i ryggen men nu tog jag mod till mej och gick till arbetsförmedlaren. Jag kunde inte fortsätta med det jag höll på med, sa jag. Jag ville utbilda mej, jag visste att jag hade rätt till omskolning av något slag. Han svarade bara att han tyckte att jag

skulle sjukskriva mej. Jag blev förtvivlad och började gråta. Jag har inte tänkt sitta och vänta på döden, sade jag. Jag har mycket att ge ännu. Först då tog han fram dom papper som behövdes. Och så sökte jag in på folkhögskolan i Strömbäck.

Himmel vilket liv det blev. Ja, inte hemma men runt om. Katarina, stintan min, hon stödde mej helt och hållet. Gubben och pojkarerna sa väl varken det ena eller det andra. Men dom andra . . . Min morbror som är 73 år kom flera gånger och hälsade på och "predikade" för mej och sa att jag skulle stanna hemma för jag passade bäst vid diskbänken. Något stöd av de andra kvinnorna fick jag ju inte. Tvärtom. "Ska det vara lönt att kasta krut på kråkor", sa en. En grät och sa att solen aldrig skulle gå upp mera i byn om jag försvann. Precis som om jag skulle dö. Till och med bussföraren som jag knappast kände sa något anklagande mot mej när jag tog

bussen till skolan. Ja, man skulle kunna skriva en hel bok bara om vilket motstånd och vilket jävelskap man kan få utstå bara för att man vill något eget.

Och nu har jag gått drygt ett år på folkhögskolan. Gud i himmelen vad härligt detta är. Ja, jag åker hem varje helg. Det är 20 mil dit. Men det går bra, man blir van att åka. Och så är jag ju farmor och det är härligt att träffa barn och barnbarn. Och gubben han kommer och hälsar på här nere om vi har någon festlighet och så. Vad jag har lärt mej mycket på denna skola. Jag har ju också märkt att jag kan en hel del därför att jag levat. Mest har jag lärt mej av kontakten med unga kvinnor. Ett annat sätt att tänka. Jag har lärt mej att det finns olika sätt att tänka. Och jag upptäckte att jag har en styrka som jag inte visste om.

Gubbarna blev livrädda

Så i somras när jag var hemma i byn hela sommaren ordnade jag en kurs i ABF's regi som hette "Tid för annat" för att vi skulle kunna träffas någ-

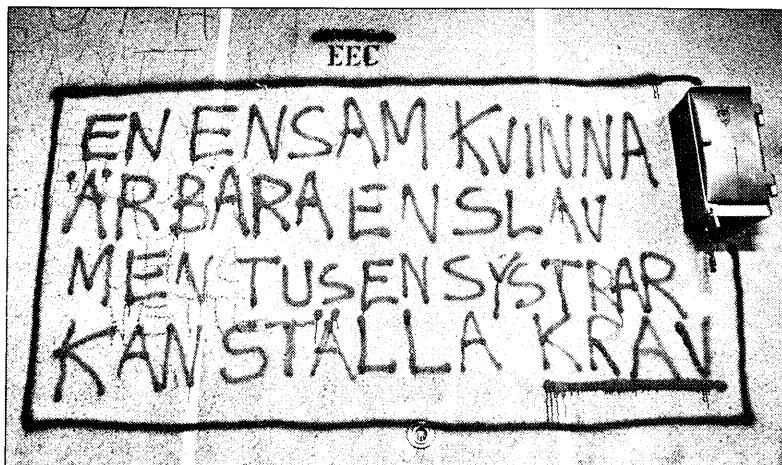

foto: Per Björn

ra kvinnor och prata med varandra. Jag har fått stämpeln på mej som kvinnokämpe så himmel vilket liv det blev. Gubbarna har visst blivit livrädda. Dom tror att jag ska börja inbilla deras käringar att dom ska kunna ha egna önskningar i livet. Och det är farligt. Det blev en propaganda mot den här kursen för att ingen skulle anmäla sej. Att en liten ABF-kurs kan vara ett sånt hot. Att det är ett sånt hot att kvinnor träffas och pratar med varandra. Det är ju inte klokt helt enkelt. En del fick höra glåpord och allt annat. Och vad gjorde vi som var så farligt. Jo, vi samlades fem, sex stycken kvinnor på sommarkvällen en gång i veckan. Ibland cyklade vi ut och kokade kaffe på något vackert ställe. Och vi pratade om matlagning och klädttvätt och allt vi ställer upp på . . . hur vi på något sätt är pigor i våra egna hem. En av kvinnorna, hon är lika gammal som jag – hennes pappa skällde på henne när hon skulle ut.

Mitt sätt att se på andra kvinnor har förändrats. Jag lyssnar mer på vad andra kvinnor har att säga. Jag ser deras livssituation på ett annat sätt, jag kan förstå varför dom är det dom är. Tidigare visste jag inte att det var viktigt att lyssna på andra kvinnor.

Kvinnorörelsen har gjort mycket

En sak skulle jag vilja säga om dom som är ledande inom kvinnorörelsen. Ibland rör dom sej på ett plan som gör att jag inte begriper ett enda dugg. Dom har ett sätt att uttrycka sig som . . . ja, ibland förstår jag vart tionde ord ungefär. Jag ska ju inte vara tvungen att gå tio år extra i skolan för att fatta vad man säger om kvinnoförtryck. Och ibland kan jag känna mig utfrusen och missförstådd även bland dom kvinnorna. Den här tidningen Vi Män skor tycker jag är bra. Jag har prenumererat på den sedan Västerbottensnumret och jag förstår nästan allt i den tidningen. Som nu sist om kvinnorna i Iran. Det var intressant. Mycket är ju lika som vi har det. Ibland är det rena u-land för kvinnorna i arbetarklassen. Dom som inte har något arbete har ju inget egenvärde alls vad jag kan se. Kvinnorörelsen har gjort mycket. Det är ett som är säkert. Det var genom kvinnorörelsens tankar jag begrep att jag hade ett värde som människa.

Just nu håller jag på med ett projektarbete på skolan om kvinnohistoria. Och jag har tänkt att så småningom ska jag intervjuva varenda käring där hemma innan dom dör. □

Halva him

Den nya radikala kvinnorörelsen började byggas för drygt tio år sedan.

Den ville slå en bro mellan historia och nutid, klasskamp och kvinnokamp – för socialism och kvinnans frigörelse, för mänsklighetens befrielse.

Ulla Torpe var med och la grunden till denna rörelse. Här följer hennes betraktelse över hur bygget tog form.

Rörelse i ultrarapid

Indisk landsbygd. Vi satt på en skakande traktortvagn på väg till Ghantila, en by i Gujarati. Solen stod lågt över risfälten. När vi stannade såg vi ett tjugotal kvinnor i flock närma sig oss. Deras ansikten låg i skugga, vi såg dem komma som i ultrarapid med saris fladdrande runt de magra kropparna. De var alla kastlösa, s k harijans. De arbetade hela dagarna på fälten. De var aldrig ensamma. En ensam kvinna löpte stor risk att bli våldtagen.

Den indiska kvinnan är en av de mest utnyttjade, en av de mest förtryckta kvinnorna i världen. Vad kan vi europeiska kvinnor med vårt materiella överflöd och vår fabulösa frihet ha gemensamt med dem? Har vi någonsomhelst gemensam nämnare i en stor världsomfattande kvinnorörelse – ”en rörelse i ultrarapid med ansikten i skugga”? Kan en och samma lösning mönstras ut för oss och dem? Finns det en global kvinnofråga? Sedd i såväl ett historiskt som ett nu-perspektiv?

Som jag ser det idag var det en av de frågor som kom att bli brännande, kontroversiell och central då vi startade den kvinnogrupp som kom att kallas Grupp 8. Kunde vi tala om ett specifikt kvinnoförtryck? Tog det sig i så fall olika uttryck i olika samhällssystem? Hade det feodala kvinnoförtrycket (som ex. i Indien) samma rötter som det under kapitalismen? Kunde vi spåra dess utbredning över jorden och ringa in dess särart i varje speciellt samhällssystem – ja då kunde vi också precisera den gemensamma nämnaren, ingå i en gemensam rörelse, lägga upp en gemensam strategi.

En vårkväll 1968

När vi träffades en kväll, jag tror det var en tidig vårkväll 1968, några stycken, jag tror vi var fem, till vårt första möte hade vi självklart inte hela detta gigantiska företag utkris-

talliserat varken i tanke eller ord. Men vår målsättning var knappast blygsam. Vi ville sätta in 'kvinnofrågan' i ett samhälleligt sammanhang. Vi ville ta ett kvinnogrepp, på socialismen. Sextioalet hade inneburit en renässans för 'kvinnofrågan' genom Eva Mobergs klara utspel 1961 med Kvinnans villkorliga frigivning, Karin Westman-Bergs analytiskt intressanta könsrollsseminarier, Annika Baudes storartade förmåga att samla alla mediakrafter för en diskussion ovan partigränserna i grupp 222 och Svenska Kvinnors Vänsterförbunds envetna gräsrotsarbete, för att bara nämna några av de samverkande krafterna.

Detta innebar en faktaladdning utan mot-

foto: Ann Andrén-Karlström

mlen

stycke. Under vänsteråren 66,67,68 kom denna laddning - med socialismen som tändande gnista - att brisera. Den nya kvinnorörelsen föddes i dess gnistregn.

Den skiss jag här försöker prestera kan inte bli annat än en subjektiv betraktelse. En komplicerad fråga som 'kvinnofrågan' i ett samspel med ett komplicerat begrepp som socialismen - hur skall vi nånsin få en 'objektiv' bild av vad som händer? Startåren 68-70, innan Grupp 8 vidgades och blev en organisation, de slutna åren då vi var fem, sex från begynnelsen, åtta den dag vi satte namn på oss och tolv, sexton innan de två åren var till ända, dessa startår innebar experiment som var både fräcka, provocerande, roliga, viktiga.

Rätten till betalt arbete

En kväll stod vi i höstmörkret utanför Åhlens personalingång och delade ut flygblad. Regnet blänkte på trottoaren. En stor ordningsvakt sade: "Här får ni inte stå." Hopskrynkade flygblad fördes med rännstenvattnet ner i en trumma långt under staden. Men när kvällen för vår stora aktion för deltidsarbetande kvinnor inom handeln kom, var Stadsmuséets sal fylld till bristningsgränsen. Panelen, bestående av arbetsgivarrepresentanter och fackliga ombudsmän bl a, blev så småningom ordentligt omskakade och en äldre kvinna, som jobbat som expedient i trettio år, reste sig upp och skrek: "Det här gjorde ni bra flickor. Det här är bara början. . . kom ihåg det. . . bara början."

Ur ett brev från Gunnel i november -68 vid tiden för aktionen: "Nu när det börjar röra sig bland t o m hembygdsföreningar och fritidsfiskare vore det väl märkvärdigt om man inte skulle sätta fart på kvinnorna."

Varje aktion krävde förstudier, noggrann planering, samordning och uppföljning. I och med att den väckte opinion uppstod kedjereaktioner av olika slag. Intensiv uppföljning kunde t o m åstadkomma ändrad praxis, ja, på sikt lagändringar inom det berörda området. Det var självklart själva maktstrukturen vi ville åt, de stora makthavarna, men ibland kom vi i bråk med de små. Affischering nattetid med ordningspolisens sökarljus i backspegeln. Det blev sport då att limma en affisch på ett bank-

foto: Birgitta Lagerström

palats med text 'Kapitalet tjänar på deltidsarbete.' Sen gaspedalen i botten. Polisjakt. På gnisslande hjul gira in i en gränd, slå av motorn, ducka. . .

När den osynliga kvinnoproduktionen i hemmen gjordes synlig på arbetsmarknaden, dvs när kvinnorna mer eller mindre frivilligt tog de sämsta och lägst betalda jobben anade ingen vilken helvetes lång process det var - och är. Det är först genom att sätta den processen i tät anslutning till hela den samhälleliga organisationen, till hela det kapitalistiska spelet med mäns och kvinnors insatser för högsta möjliga vinst till kapitalet som vi kan inse 'kvinnofrågans' vidd. Reformen är viktiga men någon slutlig lösning via reformer kan självfallet aldrig nås. Spelet måste slås över ända och ett nybygge med jämställdheten mellan män och kvinnor som självklara hörnstenar måste resas.

Dessa kapitalismens mekanismer kunde vi tydligt utläsa ur 'deltidsaktionen'. Idag, tolv år senare, när kapitalet skamlöst håller på att slå sönder hela arbetsmarknaden och inte ens bemödar sig om att maskera processen är kvinnorörelsens socialistiska förankring nödvändigare än någonsin. Dvs ett krav på ett samhälle med helt andra förtecken, kvinnliga såväl som manliga, fredliga, miljövänliga, varma. Några förebilder österut i länder med den reellt existerande socialismen (enl. Bahro) har vi inte. Den måste bli helt vårt eget verk.

- Spelet måste slås över ända, skrev jag. Det är idag ganska självklart att det rör sig om en symbol eller om man så vill en vision, en utopi. Men under de år då den nya kvinnorö-

relsen börjar växa sig stark vässade motståndarna sina knivar. Kvinnor som reser sig – vilken kraftsamling! Halva mänskligheten – vilket hot! Motståndarna högg oss i ryggen.

En TV-reporter: Sää... ni vill alltså revolution. . . gå ut på öppen gata och skjuta då förstås. . . grannen kanske rentav. Va? Är den här militanta vägen naturlig för kvinnor? Är inte de här kvinnorna ovanligt aggressiva? Fu-la rent ut sagt, dessutom.

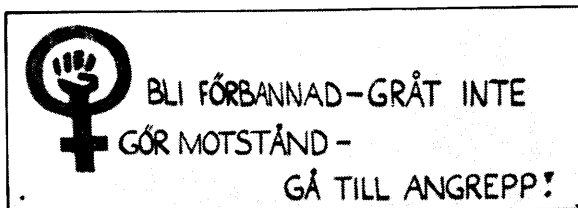
När jag lyssnar på åttiotalets röster om Grupp 8 finns dessa klanger från det förgångna. Det är tyvärr alltför lätt för en välorganiserad motståndare att med starka massmedias hjälp förvränga budskap, förenkla problem och tolka falskt. Att reducera faktiska samhällsproblem till individualistisk psykologi.

Men visionen om det annorlunda samhället lever fortfarande och lever starkt – i alla de alternativa rörelser som växt fram under sjuttio-tioalet och som skjuter ständiga skott i nuets åttiotal.

Vi kräver fri abort

Det ekonomiska förtryck som kvinnorna upplever under kapitalismen är utslag av samma mekanism som ger arbetarklassen ett ekonomiskt underläge. Sätillvida kan kampen vara gemensam. Men kapitalismen är bara en yngre bror – med några hundra år på nacken – till patriarkatet som är tusenårigt säger Brita

foto: Britt Gisselgård: Grupp 8 1970.

Stövling. Till det ekonomiska underläge som kvinnorna i vårt samhälle delar med arbetarklassen som helhet kommer alltså ett psykologiskt förtryck – ett sätt att hålla oss nere via våra specifika kvinnovillkor.

I ursprungliga Grupp 8:s målsättning ingick – förutom allt som rörde 'rätten till arbete' att slåss mot all typ av sexuell exploatering av kvinnor. Vi läste Elise Ottesen-Jensens bok om utslitna, förtvivlade arbetarkvinnor som bar på sitt tionde barn, vi studerade abortlagstiftningen i de nordiska länderna, vi berättade sent om kvällarna för varandra om egna aborter, legala eller illegala, i regel alltid förödmjukande, svåra. I den dåvarande abortutredningen ingick *en* medlem som var för fri abort. Kontakt togs med henne, en stor aktion planerades. Greta och jag skrev en artikel som maldes i minst åtta kvarnar och siktades av minst tre kulturredaktörer innan den publicerades i Aftonbladet. Så småningom stort abortmöte med anklagelser för barnamord från

motståndarna. Idag har vi fri abort. Slå vakt om den, kamrater, systrar. Ni som sluppit hjärntvätten och hyckleriet, lögnerna och de skamgrepp som togs på oss under den ofria abortens tid. Låt den tiden aldrig komma tillbaka.

För smärtlindring vid förlossning

Slå likaså vakt om den smärtlindring vid förlossning som vi kämpat oss till. Tro inte att vi fått den på grund av goda medicinmän. Jag glömmer aldrig den suveräna iscensättning som grupp Väst (sedan grupp 8 breddats) med bl a Barbro och Birgitta stod för i Stadsmuseets stora sal. I panelen satt medicinalråd och en chefsgynekolog bl a, eleganta, säkra, tillmötesgående. I salen fanns hundratals kvinnor med raka, vreda berättelser om medicinska övergrepp vid förlossningar. Panelgynekologen förklarade sig vara förlossningssmärtans fiende nummer ett.

Då reste sig en kvinna med lågande ögon:

– En gång, sa de hon, en gång låg jag i olidliga smärtor i en svår förlossning. Då kom ronden och jag bönföll en läkare om hjälp. Han hånade mig på sitt läkarspråk. 'Det är en naturlig smärta.' Vet ni vem den mannen var?

Hon vände sig runt och beräknade effekten. Så höjde hon handen och pekade på gynekologen: Den mannen sitter där.

I dag har vi rätten till smärtlindring vid för-

ill:
Ann
Lidén
Ur Kvinno-
bulletinen
nr 1/71

lossning inskriven i lagen. Tro inte att vi inte måste fortsätta att plädера för den. Tro inte att den inte kommer att drabbas av Bohmans sparplaner. Bohman och Fälldin verkar att för länge sen ha lämnat fertil ålder och dessutom tappat sina minnen från den tiden det begav sig. Fälldin går öppet ut *mot* den fria aborten. Bohman prioriterar som vi vet inte 'den offentliga sektorn'.

Goda daghem åt alla barn

Till 'den offentliga sektorn' hör i högsta grad frågan om goda daghem för alla barn. Den frågan drev vi till en början så starkt att vi fick vissa kvinnogrupper mot oss. Jag minns en styrkedemonstration ledd av en professorsfru i persian från Djursholm, eller kanske var det Lidingö. Temat för demonstrationens paroller var – Kvinnorna tillbaka till hemmen. – Ändra skattereglerna. Kosan styrdes genom stan mot gamla riksdagshuset där dåvarande finansminister Sträng hade lovat ta emot. Grupp 8 var påpassligt på plats, delade ut mängder med flygblad – Goda daghem till alla barn – Rätt till arbete åt alla kvinnor. Förvirringen bland demonstranterna var stor men total blev den först vid riksdagshuset där en förvånad Sträng möttes av stridsropet "Bra daghem till alla barn" samt som en eftergift till den gamle lantarbetaren och socialisten Sträng "Krossa klassamhället, krossa klassamhället, krossa klassamhället. . ." Idag kan vi verkligen inte berömma oss av att ha löst daghemsfrågan. Vår bittra plakattext från slutet av sextioalet – Föd inte ett barn, föd en bil – äger fortfarande giltighet. Siffror som skakade oss 1970 var dessa som Gunnel tog fram: För varje mil motorväg kan man bygga 100 daghem med plats

affisch Ann Lidén

för 4 500 barn. Varje Vigganplan motsvarar 25 daghem med plats för 1 125 barn. Man får inte göra sådana jämförelser, säger ekonomer. Barn och bilar/flygplan är inte jämförbara storheter. Det är ute med oss, säger vi, om vi inte ständigt gör de jämförelserna.

Grupp 8 vidgas

Våren 1970 gick vi ur vår slutna gruppgemenskap, inbjöd alla som ville vara med och skapa en organisation, som byggde på redan gjorda erfarenheter, som arbetade vidare med aktioner av skilda slag, som fördjupade våra redan påbörjade studier. Vi delade in oss i fyra stora lokalgrupper, Syd-, Norr-, Väst- och Citygruppen. Irene, Gunilla, Louise och jag kom att tillhöra Norr. Grupperna blev remissinstanser för den programförklaring, det handlingsprogram och de stadgar som utarbetades av en arbetsgrupp, där Irene, Susanne och jag ingick.

Historien om 70-talets kvinnorörelse – sedd ur min horisont – finns i tio späckade pärmar i min bokhylla. När jag nu tio år efter starten bläddrar i dem tränger besvikelse över missstagen, entusiasm över mångfalden fram.

Besvikelse över att vi inte var kloka nog att ge organisationen ett fast underlag med stadgar och handlingsprogram **innan** vi vidgade gruppen.

Entusiasm över de studiecirklar vi skapade och hur vi – mycket med hjälp av Irene – fick ett teoretiskt underlag för den globala kvinnorörelse jag antydde i början av den här skissen. Åh – vad vi läste Kollontay det året!

Besvikelse över att den möda vi alla lade ner åren 70,71 på att skapa en fast organisation rasades efter mötet med feminismen sommaren 1971.

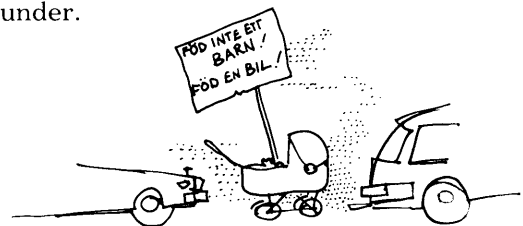
Entusiasm över vad feminismen ändå betydde för oss, så mycket som blomstrade i dess spår. Utställningen på Moderna Muséet (under Louises ledning) som blev en publiksuccé, Kvinnobulletinen som (med Gunilla) utvecklades till ett slagkraftigt språkrör för kvinnorörelsen.

Besvikelse över hur olika vänsterorganisationer via en del av sina kvinnliga medlemmar försökte tvinga på Grupp 8 sin speciella marxistiska analys. De sådde stark splittring under en lång period.

Entusiasm över alla kontakter vi fick över världen, Europa, USA, Sovjet, Afrika, Asien och över landet Sverige. Vi for runt och pratade med kvinnogrupper från Lund till Haparanda. Jag har minnen av väldigt nära samhörighet med helt främmande och svårt utlämnade kvinnor från de åren.

Besvikelse över att aldrig någon rejäl klassanalys företogs för kvinnornas del. Debatten fastnade ibland i enkla slagord där man slog varandra i huvudet med sin klasstillhörighet. Man skapade befängda motsättningar mellan arbetarkvinnor och intellektuella kvinnor i stället för att påvisa också de likheter i villkor som fanns och den bittra nödvändigheten av ett samarbete.

Men **entusiasmen** är det bestående intrycket, och samhörigheten, och minnen av skratt och dundertabbar, av ett sammanbitet jävlar anamma och av tröst och uppställning i svarta stunder.

Kom igen nu då, kamrater. Vi fortsätter väl att tränga oss fram på både redan banade och obanade stigar, på väg mot vår fjärran vision.

Den indiska harijan-kvinna jag satt ansikte mot ansikte med i en lerhydda i Ghanbila en gång lutade sig plötsligt fram och frågade genom tolken: Berätta om dina barn, om dina förlossningar, hur det går till hos er. . . om ditt arbete.

En bro var slagen mellan henne och mig, mellan oss och dem. Det kanske finns en gemensam nämnare. Hursomhelst. Det är bara genom oavbruten handling, oavbrutna aktioner vi lär oss något om dem. □

Droppen urholkar stenen

Ett kalendarium över den nya kvinnorörelsens 70-tal

Teckning: Kjersti Scheen.

"Kvinnorörelsen" är ett uttryck som ofta används mycket slarvigt och svepande, i synnerhet av dem som vill angripa denna amorfa "rörelse" som alltför politisk eller för litet politisk, alltför upptagen av kvinnans egenart eller för lite intresserad av kvinnans egenart, etc.

Den första nödvändiga distinktionen för en debatt är att ange om det som sägs gäller den äldre kvinnorörelsen, med rötter till 20- och 30-talet, ja ända bort till den första början på 1880-talet, eller den nya som kom i gång i slutet av 60- och början av 70-talet.

Också denna rörelse är ett tämligen omfattande "säckbegrepp" med många ideologiska variationer. Men de olika grupperna och formationerna har haft något gemensamt som har skilt dem från tidigare tiders kvinnokamp. Denna skedde dels inom rösträtts- och liberal-borgerliga emancipationsorganisationer, dels inom arbetarrörelsen. Den nya kvinnorörelsen har haft en mera kritisk syn på samhället än de förstnämnda organisationerna och kommit inte bara med jämlikhetskrav,

utan med krav på verklig förändring av produktionssystem, partiarbete, samhällsliv i stort. Å andra sidan har denna samhällskritik inte fört dem in i något av de socialistiska partierna, eftersom dessa enligt feministisk-socialistisk uppfattning alla är manligt-auktoritärt uppbyggda.

Denna nya rörelse har haft en mycket stor inverkan på alla företeelser i våra nordiska samhällen, från kvinnors dagliga liv i hem och yrke över litteratur och konst till partiprogram och det allmänna debattklimatet. Det ligger i sakens natur att den är svåröverskådlig och bland annat därför har den hittills inte dokumenterats som helhet, bara bitvis.

Till svårigheterna bidrar att rörelsen är något mer än de synliga organisationerna. Den norska sociologen Runa Haukaa definierade i en artikel 1979 (Sosial bevegelse og sosial teori) den nya kvinnorö-

relsen som "den samlade kvinnoprotest som började i slutet av 60-talet" och som för en oppositionell kamp med den allmänna målsättningen att frigöra kvinnorna från deras samhällsmässigt undertryckta ställning. Hon konstaterar att definitionen "samlad kvinnoprotest" gör det svårt att avgränsa organisationernas ställning. Men, skriver hon, det kan inte råda tvivel om att organisationerna utgör "den mest aktiva och offensiva delen av kvinnorörelsen".

I kalendariet på de följande sidorna ger vi ett underlag för minnet, utgående från organisationerna men med beaktande av deras ringverkan. Bara det allra viktigaste är med, och sådant som 8 mars-firande, läger etc nämns bara första gången det dyker upp.

Vi tycker det är självklart att ta med hela Norden - mycket har hänt samtidigt och i växelverkan i våra länder. Materialet om Sverige och Danmark har samlats av **Åsa Danielsson**, om Finland av **Mariella Lindén** och om Norge av **Harriet Clayhills** som också har sammanställt kalendariet.

Grupper, organisationer och lokaler

1970

S: Grupp 8 (17 kvinnor i Stockholm)
N: Nyfeministene (10 kvinnor i Oslo)
D: Rødstrømperne (grupper i København)

1971

S, N och D: Nya kvinnogrupper bildas på olika orter. Under 70-talet kommer många grupper att upplösas men andra att bildas så att antalet hela tiden stiger.
D: Hus i Åbenrå, Khn blir det första kvinnohuset (genom ockupation).

1972

S: Grupp 8 har sin första nationella konferens (i Sthlm).
N: Norsk kvinnefront bildas genom utträde från Nyfeministene.
D: Socialistisk fraktion bildas inom rødstrumporna (men blir kortlivad). Lesbisk bevegelse framträder. Rødstrømpene har sin första nationella konferens (i Khn).

1973

S: Lesbiska grupper.
D: Jour för kvinnorrådgivning öppnas i kvinnohuset, Khn.
F: Gruppen Rødkærringarna i Helsingfors.

1974

S: Arbetets Kvinnor bildas av f d åttor. Musikgruppen Röda bönor.
N: Genom utträde ur Kvinnefronten bildas Soc.kvinneforum och Marx. kvinnegruppe.
D: Den första ekofeministgruppen. Nytt kvinnohus ockuperat i Khn.
F: Marxist-Leninistgruppen i Helsingfors.

1975

S: I Gbg bildas för. Kvinnocentrum (som skall arbeta för ett kvinnohus), bokkaféet Bröd och rosor startar.
I Sthlm bildas för. Kvinnokultur och Lesbisk Front. I nov. öppnar dels bokkaféet Kvinnfolk, dels Stockholms Kvinnocentrum.
N: Kvinnohus i Oslo, Rådhusgt. 2.
F: Nya fem. grupper i Hfors.

Exempel på utåtriktade aktioner

S: Grupp 8 ordnar öppna möten om deltidsarbete m m, demonstrerar för fri abort.
N: Nyfeministene häcklar under populärt TV program "Kvinner kvinner".
D: Rødstrumporna demonstrerar mot sex-exploatering, "kuppar" TV-utställning med krav om lika lön etc.

S: Aktioner för fri abort (lagförslag 1971 antogs först 1975)
N: Kvinnor genomför den s k kumuleringskuppen, som ökar kv.representationen i kommunerna från 9,5 till 14,8 %.
D: 6 000 kvinnor demonstrerar i Khn för "lika lön nu".

S: Internationella kvinnodagen 8 mars firas f f g av Grupp 8 och SKV gemensamt.
N: 8 mars firas f f g av Nyfeministene och Norsk Kvinneforbund gemensamt.
"Kvinneaksjonen mot EF" bidrar starkt till att Norge vid folkomröstningen på hösten säger nej till medlemskap.
D: Kvinnostrejk vid porslinsfabriken DKP stöds av rødstrumporna genom insamling.

S: Uppsökande arbete i bostadsområden och på arbetsplatser.
N: Kvinnogrupperna stöder städerskestrejken vid Kongsbergs vapenfabrik.
Landsomfattande dem. dag för fri abort.

Samnordisk aktion "mot kapitalets porrindustri" natten till 8 mars i Sthlm, Oslo, Khn.
S: Städerskestrejk börjar på Domnarvet i Borlänge, sprider sig, starkt stödd av kvinnorörelsen.
D: Ekofeministerna agerar för ofarliga p-medel, mot spray etc.

Av Birgitta Lagerström

S: Stöd för "Våler"-saken o a fackliga aktioner.
I: 25 nov samlas 25 000 isländska kvinnor i Reykjavik till en "kvinnofridag".
D: En stor "kvinnokaravan" går från Kvinnohuset i Khn på turné över hela landet.

Seminarier, läger och festivaler

Dokumentation av olika slag

S: "Kvinnobulletinen", utg. Grupp 8.

KVINNO

bulletinen

D: Tåstruk-seminariet som klargör viktiga frågor för rödstrumporna.

Första Femölgret: 500 deltagare, hälften barn.

S: "Tjejsnack", pjäs av Garpe/Osten.

N: "Kvinnens lille røde" av Berit Ås m fl.

"Kvinnekupp i kommunene", T. Skard 1979.

D: "Kvinne idag" av Maria Marcus.

Rödstrumporna har teatergrupper och filmar likalöns-demonstrationer.

S: "Kvinnor", Grupp 8:s första utställning.

"Sånger om kvinnor", skiva.

"Kvinnoliv" utst, Lund.

N: "Hva bråker de for?", red. Aase Bang.

Tidskr. "Kvinnefronten" (utg. av riksorg.) och

"Sirene" (red. av fri.grupp).

D: Tidskr. "Kvinder-kvinder" utg. av en grupp inom LB i Khn.

Hønsetryk, det första kvinnoförlaget, ger ut bl a "Hønsestrikk".

S: "Kärleksforestillingen", pjäs av Garpe/Osten. Musiken med på skivan "Sånger om kvinner och män".

"Livegen-eget liv", utst, Gbg.

D: "Kvinder i Danmark", skiva.

S: "Rödhättan", tidskr.utg. av Arbetets Kvinnor.

"Tjejeclown", skiva av/med 17 kvinnor.

N: Tidskr. "Lavendelexpressen", affischer m m utg. av Sfinxa, lesbiskt tryckeri.

"Kvinders liv og arbeide" av Harriet Holter.

Tidskr. "Kjerringråd" utg. av fri grupp.

D: Tidskr. "Kvinder" utg. av Rødstrømperne.

"Den fryktelige sannhet, om kvinder og masokisme" av Maria Marcus.

S: "Verkligheten sætter spår", utst. i Gbg.

"Kvinnfolk", utst. i Sthlm.

S: "Kvinnor i alla länder", red. Annika Nordin.

"Frihet-jämlikhet-systerskap". Hägg/Werkmäster.

"Jösses flickor", pjäs av Garpe/Osten. Också skiva.

N: "Kvinnen og kunsten", utst. i Oslo.

"Kvinner-kunst-kamp", utst. i Bergen.

F: "Denna värld är vår, handbok i sisterskap" av B. Boucht/C. Nyström.

D: Charlottenborg-utst. i Khn.

Kvindebevægelsen Hvem, hvad, hvor, red. Inga Dahlsgård.

Av Gunvor Nordström

D: Världens första kvinnofestival hålles i Khn med parollen "Ingen kvindekamp uden klassekamp, ingen klassekamp uden kvindekamp".

F: Grupperna håller seminarier.

D: Seminarium för kvinnor som arbetar med att upprätta en kvinnohögskola.

Kvinnofestival i Khn med 30 000 deltagare.

Av Benedikte Bergman

Grupper, organisationer och lokaler

Exempel på utåtriktade aktioner

1976

- S: IFFI (Invandrarkv. för.)
Kvinnogrupp inom Författarförlaget.
Kvinnohusgrupp i Sthlm.
Kvinnliga musikgrupper, bl a Andra bul-
lar, Häxfeber, Tintomara.
F: Stormöten leder till bildandet av takorg.
Feministerna-Feministit.
D: Kvindegalleriet öppnar i Århus.
Søsterrock m fl kvinnoband.
Kampfondgrupe bildas av rødstrumpor.

- S: Stødkommittéer för sømmerskorna på Algots.
N: Aktionen "Kvinner ut av statskirken" p g a præ-
sternas motstånd mot fri abort.
Tvårpølitisk kvinnokonferens i Oslo inför hø-
stens stortingssval.
F: Den første 8-mars-demonstrationen i Hfors.

1977

- S: Kvinnofilmgrupp inom Folkets Bio.
Nya grupper, bl a Kvinner och arbete i
Västerbotten.
Grupp 8-grupperna bildar riksorganisa-
tion.
Bokhandeln Halva himlen i Örebro.
N: Damefilm, fem. filmgrupp i Oslo.
D: Tvårpølitisk kvinnogrupp på Lolland.
Kvindegalleri i Khn.
Kvinnohuset i Khn flyttar till sin nuv.
adress, Gothersgade 37.

"Kvinner i Norden - nej till atomkraft", en av
parollerna vid Barsebæcks-marschen.

1978

- S: Forum för kvinnliga forskare och kvinno-
forskning bildas i Lund.
Gbg får Sveriges første kvinnohus.
I Sthlm splittring: utbrytare ur Kvinnohus-
gruppen tilldelas av kommunalpolitisk ma-
joritetet hus på Svartengsgatan.
F: Kvinnoligan i Åbo.
Nya grupper i Ekenäs och Jvåskjylå.

- S: 3 000 i demonstration "Kvinner stoppar upprust-
ningen". Också dem. mot våld och misshandel.
"Vi tar natten tillbaka".
N: Bokbål som anti-porr-dem. Dem. i Ullern kyrka
mot "herdabrevet" i vilket prästerna gått mot
den nya friare abortlagen.
F: Dem. i riksdagen mot skärpt abortlag.
D: Tverrpølitisk kvin.gruppe på Lolland får in tre
kvinner i Amtsrådet (landstinget).

1979

- S: Kontaktnätet Kvinnokamp för fred sprider
sig till ett 40-tal orter. Kvinnohusgruppen i
Sthlm öppnar kvinnohus på Snickarback-
en 10. Grupp 8, LF, SKV/Innerstan m fl
grupper flyttar in.
Lesbisk Front byter namn till Lesbiska
Feminister (grupper i Sthlm, Gbg, Malmö
och Uppsala).
F: Nya grupper i Vasa, Hangø, Tammerfors.
D: Grevinne Danners hus ockuperas till kvin-
nohus nr 2 i Khn.

- S: Flera dem. mot kärnkraft, den største 26 aug. då
parollen "Kvinnokamp mot kärnkraft" samlade
ca 40 000 på ett 40-tal orter.
N: Tvårpølitiska aktioner inför høstens kommunal-
val ökar kvinnorepr. något.
Protester mot NATO:s nya raketer.
D: Aktioner mot giftbesprutning och kärnkraft.

1980

- S: Grupp 8 och fem andra kvinnogrupper
finns nu på ett 40-tal platser.
Kvinnohus, bokkaféer o a samlingslo-
kaler i Sthlm, Gbg, Lund, Örebro. (Kvinn-
folk slutade med bokhandeln vid årets ut-
gång, men fortsätter med bokdistribution.)
N: Kvinnefronten har ca 5 000 medlemmar,
de olika fem grupperingarna ett par tus-
en. Det finns 10 kris-centra.
D: Rødstrømperne har grupper på ett 50-tal
orter, Kvinnohus i Khn, Århus, Odense,
dessutom mindre lokaler, många kollektiv.

- Nordisk namningsamling "Kvinner för fred" ger
på ett par månader närmare 500 000 underskrif-
ter som överlämnas till FN:s kvinnointernatio-
nella konferens i Khn.
S: Starkt kvinnodeltagande i olika aktioner till stød
för nej-sidan i folkomrøstningen om kärnkrafts-
utbyggnaden.
D: Kampanjvecka på Vestjylland med bl a protes-
ter mot lagring av atomavfall.

Seminarier, läger och festivaler

- S: För Kvinnokultur håller seminarium för att definiera sitt program.
F: Feministerna håller sitt första sommarläger (i Esbo).

- S: Källinglägret på Gotland.
RFSU ordnar kvinnoläger i Sthlms skärgård.
Tre dagars Kvinnokulturfestival, arr.för. Kvinnokultur, i Riksdagshuset: teater, musik, tal utst. m m.
Urval på skiva. Kvinnofilmdagar arr. Folkets Bio.
F: Feministerna i Hfors skaffar fast lokal.
D: Den första internationella kvinnomusikfestivalen hålls i Khn.

- S: För. Kvinnokultur ordnar kunskapsseminarium "Hur vinner vi freden?"
Internationell kv.festival i Sthlm till stöd för kvinnohus.
D: Nordisk kvinnokonferens i Helsingør.
Kvindehøjskolen i Tønder öppnar med kurser i bl a jordbruk och kvinnohistoria.

- S: Aktionsseminarium i Sthlm ordnas av Kvinnokamp för fred.
Konferens i Kungälv, "Bygga och bo på kvinnors villkor", arr. av Nordiska kvinnors bygg- och planforum.
Kvinnolägergruppen i Sthlm ordnar sitt första sommarläger.
Kvinnokulturfester på olika platser.
N: Kvinnefronten tar initiativet till första norska kvinnofestivalen (i Oslo och på Kalvøya). Olika grupper står för olika arr. Urval på skiva.
F: Kvinnokulturdagar i Hfors.

- S: Litt.dag i Sthlm, "Kvinnor skriver 80-talet".
Seminarium om kvinnofilm i Malung.
Seminarium om kvinnokonst i Sthlm.

- D: Livligt deltagande i den alternativa kvinnokonferensen i Khn, bl a ordnar Kvindetryk internationellt seminarium om kvinnoförlag.

Dokumentation av olika slag

- S: "Sticka fritt" och "Lapp på lapp", utst. hos Kvinnfolk, Sthlm.
N: "Jenteloven", grupparbete-pjäs. Musiken på skiva.
D: "Jordmorpjecen", en handbok för rödstr.

- S: "Kvinnoliv-systerskap", rapport fr. Källinglägret, Birgit Cassel m fl.
"Familjen" och "Mode och politik", utst. hos Kvinnfolk, Sthlm.
Svensk "Kvinnokalender", red. Lena Persson.
N: "Halve jorden", studiehandledn. Torild Skard.
F: "Nu går vi", tidskr. utg. av feministerna.
D: "Nordisk kvindekalendar" utg. Hønsetryk.
"Basisgruppe og kvindebevissthet", I. Agger.

- S: "Nio kvinnor nio liv" av Aurora-gruppen.
N: "Årsrapport for krisesenteret".
"Kvinneforskning", tidskr. utg. av sekr. för kvinnoforskning vid NAVF.
F: Debattböcker av Anna Lisa Sahlgren.
Första nr "Aikanainen-Kvinnotid", utg.fem.
D: Förl. Kvindetryk bildas och ger ut bl a "Opbrud" av Bente Clod.
Tidskr. "Modersmål", utg. ekofeminister.

- S: "Kvinnovetenskaplig tidskrift", utg. Forum för kvinnliga forskare.
"Dokumentet" av Aftonbladets kv.journalister.
"Rusta för fred - rädda livet", 11 förf. red. Maria Bergom-Larsson.
N: Fem. teatergrupp "Livets mangfold".
F: "Lite till kvinns" av Kristina Stenstrand.
S: "Modersmyt, moderskap, mänskenskap", utst. i Gbg.

- S: "Fabriksflickorna" av Garpe/Osten.
Musiken på skiva.
"Livmoder"-debattutst. hos Kvinnfolk.
"Vi arbetar för livet", kvinnokonstutst. i Sthlm, med musik, poesi, debatter m m.
"Kvinnokonstkalendern 1981", utg. nya Kvinnoförlaget, Lund.
F: 3 nr av Aikanainen/Kvinnotid.

Åkej

Åkej.
Jag är misslyckad.
Åkej.
Jag klarar inte opp det här.
Åkej.
Jag har en annan rytm
åkej åkej.

Åkej.
Man är väl fel person.
Åkej.
Av fel kön.
Åkej.
I fel roll.
Åkej
I fel ålder
på fel plats
vid fel tidpunkt
på galen planet.

Hängig på morron.
Åkej.
Döle vid lunchdags.
Åkej.
Färdig vid middan.
Åkej.

Åkej åkej
det är väl hösten
eller vintern
eller våren
eller völfärden
nån bristsjukdom
eller
jag har en annan rytm
åkej

åkej åkej
jag ska försöka bättra mej
jag ska försöka som
den dära statsrådsfrun i reportaget
förra veckan
yeh
eller som den med nie barn
som jobbar heldag
och dessutom bakar vörtlimper
och tjänar extraknäck på kåserier
yeh åkej

åkej
och tänk på alla dom i Norrland
som får bära vatten långa vägar
medan spisen ryker in och
gröten möglar
tänk på dom
åkej

och tänk på dom i Spanien
och negrerna i Afrika
och tänk på Gittan
som blev lämnad ensam
med ett koppel slitvargar
i värsta åldern

och som är för stolt
att gå till Socialen
och dom ska ju ha
som andra ungar har

och tänk på sjukvårdspersonalen
vad dom orkar
yeh
åkej

åkej
jag ska försöka bättra mej
i morron ska jag gå till jobbet
yeh
åkej
och vara på alerten hela dagen,
yeh
åkej
och engagera mej
verkligen engagera mej
och vara bussebussig
mot den lilla nya
yeh
åkej
och skriva brev till mormor
och till Doris och till Kalle
äntligen
åkej
och ägna mej
verkligen ägna mej

åkej åkej
och få en tid hos tandläkarn
åkej
och gå till biblioteket
äntligen

*Sonja Åkesson (1926–1977)
formulerade tidigt vad många
kvinnor känner. 1957 kom
hennes första diktsamling.
"Åkej" är hämtad ur dikt-
samlingen "Man får vara
glad och tacka Gud" (1967)*

*Channa Bankier har gjort
teckningen t.h.*

åkej
och låna alla böcker
som man måste läsa ju
ja hjälp
åkej

och börja föra kassabok
och börja läsa ryska
och koka äppelmarmelad
och repetera tyska

och måla kryddhyllan
i någon piffig raffig färg
åkej
och laga
någon liten piffig raffig rätt
till TV:s panorama
yeh åkej

och dammsuga bilen förstås
och vädra garderoben förstås
och sy den dära tevärmarn
jag tänkt så länge
äntligen
åkej
och börja läsa kvällssaga
som jag har tänkt så länge
äntligen
åkej

åkej åkej
och verkligen ägna mej
och verkligen engagera mej

och vara på ett jättestort humör
åkej

åkej åkej
men det får bli en annan dag
åkej
just nu så har jag inte lust
till nånting alls
nehej

jag är väl missanpassad
misslyckad

åkej
jag tror jag lika gärna
går och hänger mej
över en Allers eller Damernas
åkej
nu sticker jag och dränker mej

i drömmen om att vara
en av dom som orkar med
och lyckas
yeh åkej
åkej

åkej
jag passar ändå ingenstans
jag går och knyter mej

Kvinnohus nu

Kravet drevs hårt under 70-talet. Idag har vi flera kvinnohus i Sverige. Mötesplatser där kvinnor samlas för att bryta sin isolering och utveckla och skapa egna värderingar och aktiviteter – utan män. Landets första kvinnohus öppnade i Göteborg för tre år sedan. Stockholm har två kvinnohus, sedan ett år tillbaka. I kvinnohuset på Snickarbacken finns de som arbetar inom kvinnorörelsen.

Gunilla "Molly" Molloy – en av medarbetarna på Kvinnobulletinet – berättar om Snickarbacken.

– Arrrrggghhh!

– Det är bra! Ta stöd från magen! Och så vrålar vi en gång till!

– ARRRRGGGGHHHH!

Vrålet – med magstöd – från ett tiotal tjejer i självförsvarsgruppen blandas med spridda toner från musikgruppen nere i källaren, skrivmaskinsknatter från

Kvinnobulletinens redaktion, telefonsignaler från olika rum och ett mera stillsamt puttrande från matgruppen i köket.

I december -80 fyllde Kvinnohuset på Snickarbacken 10 i Stockholm ett år och en mer livaktig ettåring får man leta efter. Under det år som gått har frivilliga kvinnokrafter målat om den nerslitna lokalen, snickrat mellanväggar, slängt bråte, röjt ur källaren och gjutit golv. Nu lyser de förut helsvarta (!) väggarna

fräscht vita, spiraltrapporna upp till läktarna är målade i regnbågens alla färger, orangeröda bord och snickerier, blå gardiner, krukväxter.

Eva, Kvinnohusgruppen: "Visst har det varit slitsamt men vi har också lärt oss mycket. Vi har ju inte fått någon hjälp från kommunen, men nu på sluttampen sökte och fick vi 46 000 som vi i första hand skall använda till de reparationer som vi inte själva får göra, som t ex elinstallatio- nerna och rörmokeriet."

I samma takt som lokalen kom i ordning så flyttade olika kvinnoorganisationer och arbetsgrupper in. Nu samsas Grupp 8, Lesbiska Feminister, SKV's Stockholmsavdelning, Kvinnobulletinens redaktion och Kvinnojouren med 8-10 självförsvarsgrupper, radiogruppen, matgruppen, bokcafégruppen, 6-7 musikgrupper och filmgruppen på c:a 280 kvm. Det blir

Foto: Birgitta Lagerström

Lena Olsson – berättar om Kvinnohuset i Göteborg.

Kvinnohuset i Göteborg öppnade för snart tre år sedan.

Sveriges första kvinnohus fick en bra start.

De ekonomiska anslagen från Göteborgs kommunstyrelse, 72 000 kronor, kom i januari -78. Efter en första upprustning kunde huset öppna i april -78. Då återstod mycket att göra. Men eftersom det fanns en fungerande organi-

sation med stadgar och redan ca 250 medlemmar, så fanns det fungerande arbetsgrupper och planer och idéer för hur huset skulle komma att fungera.

Kvinnohuset fyller många olika behov och har många aktiviteter. Olika kvinnogrupper har sina möten på huset, "nya" kvinnor kommer till huset för att få information, för att få kontakt, för att gå in i olika arbetsgrupper eller bli med i en basgrupp.

Huset är en bas för viktiga grupper, som krisjouren (för våldtagna och misshandlade kvinnor), som samarbetar med kvinnorrättsgruppen, och för byggkursen för arbetslösa kvinnor, som drivs av Göteborgs folkhögskola men arbetar och har sin verksamhet på Kvinnohuset.

Byggkursen hålls för arbetslösa kvinnor – svenska och invandrade. Kursen anordnas av Göteborgs folkhögskola, och hålls till största

trångt ibland och kalendariet ute på entrédörren är för det mesta fullbokat.

Uppe på en av de två läkarna har Kvinnojouren två små rum.

- Vi har varit här nästan från början och har nu telefontid varje måndag mellan 9.00-12.00 och varje torsdag 18.00-21.00, säger Carin. Vi arbetar så att vi talar med de kvinnor som ringer hit och om de verkar vara i en akut svår situation så tar vi emot dem här. Annars träffar vi dem på stan, hjälper dem att ta kontakt med polisen och de sociala myndigheterna, följer med dem till domstolen. Vill de flytta hemifrån så ordnar vi inkvartering i privathem. Vi erbjuder aldrig övernattninng här av den enkla anledningen att ingen misshandlad kvinna skulle våga bo någonstans där det är så lätt att finna henne som på ett kvinnohus . . . Hitintills har vi kunnat hjälpa alla som sökt hit. Telefonnumret

till Kvinnojouren är 10 08 00.

Från början var det meningen att Kvinnobulletinen skulle ha sitt lager i källaren. Det har de nu också, men det dröjde inte länge förrän källaren döptes om till Spelhålan. Nu delar Dansbandet, Tönt Sisters, LF's Elband, Pandoras Ask, Fritt Spelrum, Sax och Blås samt några ännu inte döpta band på utrymmet tillsammans med gamla årgångar . . .

- Här nere slutar alla fester med allmänt jam och hög stämning, säger Majsan, som själv spelar i två band. Alla kommer hit ned och minst varannan verkar kunna spela. Tyvärr har vi bara två elgitarrer, två trumset och ett par kongas att bjuda på. Vi skulle verkligen behöva fler instrument. Dessutom samlas alla musikgrupperna till gemensamt jam varje söndag klockan 18.00 . . .

I kvinnohuset är många dagar bokade som fasta mötes-

dagar. Första tisdagen i varje månad samlas representanterna från de olika organisationerna och arbetsgrupperna till ett gemensamt husmöte. Här diskuteras frågor som gäller alla i huset och här fattas också de ekonomiska besluten. Kvinnohuset är självförsörjande, d v s organisationerna samt Kvinnobulletinen delar på hyran. Pengar till ombyggnaden kom in genom insamlingar.

Kvinnohuset har på kort tid blivit mötesplats för olika grupper inom kvinnorörelsen i Stockholm. Men alla kvinnor är naturligtvis välkomna hit. Varje lördag mellan 13.00-15.00 samt tisdag och torsdag 18.00-21.00 har bokcafégruppen öppet hus och dessutom annonseras film- och diskussionskvällar i dagspressen. Den första torsdagen i varje månad är det dessutom ärtsoppa med dikt! Då kan du äta ärtsoppa, läsa egna dikter och lyssna till andras! □

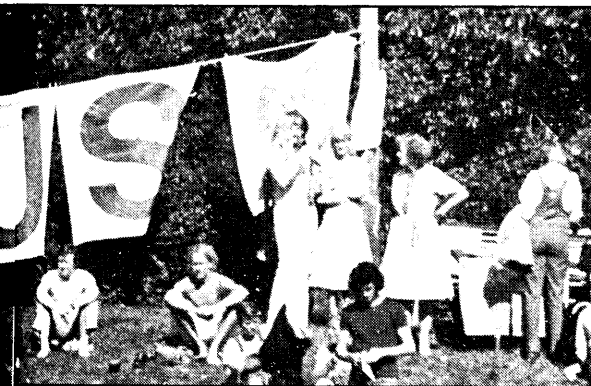

Foto: Marie Hedberg

delen på Kvinnohuset där det också finns barnpassning.

Som alla andra aktiviteter på kvinnohuset har också byggkursen i lokalerna diskuterats i början - om kursen bredd ut sig för mycket, om hur mycket den varit en del i Kvinnohusets verksamhet. Men kursen har gett, som det visat sig, inte bara en snygg renovering av själva huset, utan också gott rykte och intresse för hela husets verksamhet.

Mängder av grupper bildades i början: tryckeri, bokhandel, foto, bibliotek, teatergrupper, lekverkstad. Krisjourgruppen och en del andra fanns redan tidigare inom kvinnocentrum.

Många grupper har omformats under åren, några har lagts ner, andra tillkommit. Stabila grupper som Kvinnor över 40 har skött mycket av verksamheten det senaste halvåret.

- Verksamheten har för-

ändrats, säger Eva. Det som drar kvinnor till huset nu är mest poesi, filmkvällar och annan kultur, och "vårdshuset" på söndagar, då man kan äta och umgås på huset.

Göteborgs kvinnohus betyder mycket för många kvinnor, på olika plan. Ännu vet inte alla kvinnor var det ligger, eller ens att det finns till. Men vetskapen sprider sig, och vem vet - i framtiden kanske det ligger kvinnohus i varje stadsdel. □

Kvinnokultur – skruvstäd eller k

Innebörden i begreppet kvinnokultur kan växla i betydelse beroende på vem som använder det och i vilket syfte. Det kan leda till frigörelse på egna villkor eller glorifiering av kvinnorollen för att hålla kvinnan kvar i kvinnoreservatet – menar **Louise Waldén**, redaktör på *Vi människor* 1971–80.

”Forskningen utgår från mannens värld – och det är ingen slump. Det är männen som genom tiderna har valt forskningsämne, formulerat problem och bestämt på vilket sätt de ska angripas samt tolkat resultaten av forskningen. . . Om hälften av forskarna vore kvinnor skulle mer forskning bedrivas utifrån deras erfarenheter och intressen. Kvinnor skulle ta fram synvinklar som ingen nu låtsas om att de finns, förändra vedertagna teorier så att de svarade bättre mot verkligheten – hela vår världsbild och historieuppfattning skulle påverkas.”

Nej, det är inte hämtat ur någon feministisk tidskrift. Texten kommer från en affischutställning gjord av SHSTF (Svenska hälso- och sjukvårdens tjänstemannaförbund). Den stod uppstadd i en av de långa sjukhuskorridorerna på Danderyds sjukhus när jag var där på rutinkontroll en torsdag i november.

På eftermiddagen samma dag mötte jag en god vän som varit på Volvo i Göteborg och träffat dem som jobbade med jämställdhetsarbete där. Han berättade om mansgrupper bland cheferna för att bearbeta manliga attityder och om kvinnornas kamp för att få fortsätta ”vara kvinnor” också om de var ingenjörer eller hade chefsbefattningar.

De två händelserna både gladdde och förvirrade mig. Kvinnokulturbegreppet, som bara för några år sedan var något skumt, hade trängt in både i facket och direktionsrummen. Men betydde det samma sak däruppe och härnere?

Begreppet kvinnokultur

För att reda ut begreppen för mig själv försökte jag gå tillbaka i kvinnokulturbegreppets historia sedan det pånyttföddes i början på 70-talet.

Enklast att urskilja är de större manifestationer som burit fram begreppet. Skivan *Tjejclown* t ex, där kvinnor hävdade sin rätt att ha ”livmoder i strängarna i stället för stake i musiken”. Den första skivan där *allt* gjordes av tjejer (näja, teknikern var man. . .). Den blev en kick för en progressiv amatorkultur inom kvinnorörelsen: vi kan själva, på vårt sätt.

En annan riktpunkt är *Vi*

foto: Catharina Gotby

männskors serie *Kvinnokultur – finns den?* som startade hösten 1973. Den tog först upp kvinnliga konstnärer och författare, deras motiv och uttryck, men så småningom vidgades begreppet till att omfatta den ”kultur” som kvinnors arbete och erfarenheter formade. Den betydelsen av begreppet ”kvinnokultur” fördes sedan fram på utställningen *Kvinnfolk* 1975. Två år senare var det dags för den stora *Kvinnokulturfestivalen* Gamla Riksdagshuset. Den visade bredden i kvinnorörelsen: Sara Lidman, Marit Paulsen och Algotssömmerskorna var med, likaväl som Röda Bönor, Karin&Kari och Märta Tikkanen. Bakom festivalen stod *Föreningen Kvinnokultur*, som bildats med tjejskivornas royalty som ekonomisk bas. Ur Kvinnokulturföreningen och det vidgade kvinnokulturbegreppet föddes *Kvinnokamp för fred*, som 26 augusti 1979 ordnade aktioner mot kärnkraft över hela landet. Samma år arrangerade de *Luciatåg mot kärnkraft*, som 1980 blev *Luciatåg mot kärnvapen*. Hösten 1980 kom så utställningen *Vi arbetar för livet* på Liljevalchs i Stockholm. Smågrupper av kvinnliga bildkonstnärer hade gjort olika ”rum”, sinsemellan väldigt olika men burna av en gemensam känsla mer än av en enhetlig analys. Tillsammans bildade rummen en helhet som naturligt rymdes under samma tak. Som en vild av kvinnorörelsen. . .

En stor väv

De här manifestationerna är lysande färgpunkter i en stor väv där bottenfärgen kommer från andra håll; från

r hävstång?

tjeigrupper på arbetsplatser, kvinnoforskning, ökande kvinnomedvetenhet i det politiska och fackliga arbetet, floden av böcker, bilder, skivor, teaterföreställningar, tidskrifter, kvinnohus och kvinnobokkaféer. . . Men manifestationerna tydliggör tre huvudbetydelser av begreppet kvinnokultur: den som bygger på att kvinnors arbete och erfarenheter skapar förhållningssätt och värdesystem som skiljer sig från de rådande i samhället. Den som handlar om kvinnliga kulturarbetares villkor och till sist den som utgör kvinnorörelsens gräsrotskultur – alla kvinnor som vågat börja ta till ord och bild och musik. De tre betydelseerna löper som varptrådar genom väven, korsar varandra, skiljs åt, förenas igen: erfarenhet, medvetenhet, uttryck. . . om och om igen i ständigt nya mönster.

Hävstång eller skruvstäd

Vad är det då som ger kvinnokulturbegreppet en sådan växtkraft? Jag tror att det är för att det talar till vår stolthet. Kvinnoförtrycket är den ena sidan av kvinnornas "specifika situation", kvinnokulturen den andra. Analysen av kvinnoförtrycket blir "eländighetsbeskrivningar" som väcker vår verede, kraften att kämpa *mot*. Analysen av kvinnokulturen blir "värdighetsforskning" som föder självkänsla, styrkan att kämpa *för*. Men kvinnokulturen är ett farligt begrepp som kan växla i betydelse beroende på vem som använder det och i vilket syfte.

Det kan vara en hävstång för frigörelse på egna villkor, utan att identifiera sig med

foto: Marie Nilsson

förtryckaren. Ett uttryck för solidaritet mellan kvinnor, ett hävdande av kvinnors synsätt i hela samhället. Den kvinnokulturen har sina självklara beröringspunkter med miljö- rörelsen, kärnkraftsmotståndet, den fria kulturrörelsen. Med alternativen.

Men det kan också användas i motsatt syfte: för att hålla kvinnorna kvar i kvinnoreservatet. Genom att florifiera kvinnorollen kan den bli det skruvstäd som håller kvinnorna på plats, som får dem att acceptera och tom försva sin maktlöshet. Den kan användas för att bekräfta en kvinnlighet definierad av männen, så att man som enskild kvinna blir godkänd av manskaktens representanter. Då kan den bidra till att befästa det samhälle vi har idag.

Utveckla vidare

Det var nog den dubbelheten som förvirrade mig den där novembertorsdagen. Det är en dubbelhet som finns, som vi måste vara medvetna om. Redan när kvinnokulturbegreppet började användas var det många som påpekade de riskerna. Men vi kommer heller inte förbi att vi behöver ett begrepp för det vi vill försva, lika väl som ett be-

grepp för det vi vill bekämpa. Kvinnomedvetenheten måste omfatta både förtrycket och kvinnokulturen.

För mig personligen känns följande frågor viktiga i vidareutvecklingen av kvinnokulturbegreppet:

- vi måste *förena* analysen av kvinnoförtrycket med analysen av kvinnokulturen. Bl a för att också kunna se bristerna i kvinnokulturen, den deformation som kvinnor, liksom varje förtryckt grupp, utsatts för.
- vi måste *skilja* på manskulturen och manskakten så att vi kan urskilja de bra sidorna i männens kultur, annars riskerar vi att dra en falsk skiljelinje mellan en ond manskultur och en god kvinnokultur.
- vi måste hålla klassanalysen levande. Kvinnokulturen liksom kvinnoförtrycket skär genom klassgränserna, men klassgränserna spelar en avgörande roll. Den medvetenheten måste ständigt vara närvarande när man väljer perspektiv och prioriterar frågor, men den får inte bli dominerande. Då riskerar vi att förlora det kanske viktigaste vi erövat de senaste tio åren: kvinnosolidariteten och kvinnogemenskapen. □

Kärlek och jobb borde alla ha

*Berit växte upp invid ett vajande, blått linfält. Idag kämpar hon, tillsammans med de andra på arbetarkooperativet Norrkläder, för rätten till ett meningsfullt, betalt arbete. **Agneta Norberg** har intervjuat **Berit Eriksson** om hennes liv och arbete i Västerbotten.*

Kinderna glöder, ögonen lyser, händerna far i vida bägar – **Berit Eriksson** berättar om arbetskooperativet Norrkläder. Vi sitter båda i hennes soffa hemma hos henne och det är meningen att hon ska berätta om betydelsen av att ha ett arbete, hur det har påverkat henne personligen, något om hennes bakgrund och om hur hon förändrats till den hon är idag. Men det är nästan omöjligt att få henne att prata om sig själv. Kärleken till arbetskamraterna och kooperativet, lidelsen för kampen för internationell solidaritet och vreden och föraktet för våra beslutsfattare gör att hon omöjligt kan prata om **Berit Eriksson** innan hon fått säga allt hon brinner för.

– Man känner ju som ett ansvar, man har ju varit med och rott igång det hela. Vi har ju ansvar allihopa men vi är ju ändå några som varit med lite

längre. Tänk om det blir så att vi som under ett år fått känna på hur det är att själv rå om sin fabrik, få känna värdighet och stolthet, tänk om dessa yngre flickor då hamnar ute på AMU bara för att vi inte får något stöd ekonomiskt. Hur ska dom någonsin kunna tro på någonting igen? Och hur ska politikerna lära sig att förstå vad dom gör med människor egentligen? Jag tror inte att folk som styr har nån aning om hur en grå vardag är för en som arbetar på Rönnskärsverken, i gruvan eller som renhållningsarbetare. Självis visste jag ingenting heller. Innan vi bestämde att vi ville tillverka sådant som det fanns behov för. Då gick vi ut till arbetarna och pratade med dom.

Vet du någonting om hur renhållningsarbetarna har det **Agneta**? Vet du att det finns tjuogoåtatusen renhållningsarbetare här i landet som bär ut våra sopor som vi har slagit in slarvigt utan att tänka på vem

som ska bära ut dom. Dom bär 300 sopsäckar per dag på ackord och varje sopsäck innebär en risk. När vi hälsade på hos renhållningsarbetarna sa dom: "O, vad bra att ni kom. Kan ni inte sy en overall åt oss meed stickskydd ungefär som slaktarna har." Och så visade dom hur dom var sönderskurna av glasskärvor. Vi hade ju först gått till facket och frågat. Men dom visste lika litet som vi. Dom går ju aldrig ut. På det sättet har vi utvecklat behovsproduktionen. Just nu syr vi en overall till vägarbetare och kraftverksarbetare, men det jag är mest glad över är den arbetsrock som hemsamariterna hjälpt oss att ta fram."

Arbetskollektivet består till största delen av kvinnor. Har det någon betydelse tror du?

– Omsorg om andra det är något som kvinnor lär sig i hemmet. Det tror jag har gjort att vi har valt att arbeta på det

foto: Maria Lindgren

sätt som vi gör och att tillverka det vi gör. Men den omsorg vi har om varandra är kanske det finaste av alltihop. Det kan nog ingen tidning beskriva så att den bilden blir rättvis. Jag läser om olika kollektiv som ska återanpassa människor som sparat ur. Men jag tror att den bästa terapi det är en arbetsgemenskap där man råder över arbetet och ekonomin. Men då krävs det ju ganska mycket och var och en måste göra det hon orkar. Jag tänker ofta på vad mamma brukade sjunga: "Gör det lilla du kan – gör det villigt och glatt".

En annan sak som kanske skiljer från en manlig arbetsplats är att vi är öppna mot varandra. På tisdagskvällarna har vi arbetat här på fabriken och då har vi haft styrelsemö-

te. Då har alla pratat – ofta i munnen på varandra. Det är rörigt ibland men alla ska ju komma till tals. Då pratar vi om ekonomin, vad vi ska tillverka, om framtiden och vilka problem vi har. Tillsammans kan vi också diskutera hur vi ska kunna få en rättvisare fördelning av arbetet hemma. Om vi stöder varandra kanske vi börjar ställa krav.

Sådana gånger skäms jag egentligen. För jag har ju skämt bort mina karlar. Jag var ju hemma i sexton år innan jag började på Algots. Jag har två vuxna pojkar och så gubben min. Den ena jobbar treskift på Scarins papper och den andre som byggnadsarbetare i Jörn. Jag är ju så himla morgonpigga så jag brukar ge dom frukost på säng på lördagsmorgonen. Men visst

måste man väl få skämma bort lite grann. Det får man ju igen på något sätt.

Själv har jag ju inte upplevt vad kvinnoförtryck innebär. Ja, jag levde på sätt och vis genom min man under många år och ibland kände jag ett stick i bröstet när jag såg andra kvinnor ge sig iväg till sitt arbete. Det var först när jag började arbeta på Algots som jag verkligen fick upp ögonen för hur kvinnor verkligen kan ha det. Då fick jag veta vilket helvete en del kvinnor levat i under många år. Först genom att de fick ett arbete kunde de skilja sig. Jag lärde mej om kvinnoliv som jag aldrig trodde fanns. Aldrig. För jag och Harry har ju alltid haft det bra tillsammans.

Så nog finns det kvinnoförtryck. Det finns mycket att göra på det området. Jag tror att sex timmars arbetsdag är vad som behövs för att vi ska komma ifrån den här orättvisa arbetsfördelningen och så måste vi lära våra pojkar hushållsarbete. "Lär mig mamma, säger mina pojkar". Ja dom har ju haft hemkunskap i skolan men där lärde dom sig ju bara att baka scones och andra konstiga bullar. Men dom städar och bäddar sängen själva. Det är ju bra. Men köttbullarna vill jag rulla själv.

Du berättar mycket om stöd och uppmuntran du fått. Har du mött motstånd?

– Ja, tyvärr. Och det motståndet har jag fått från andra kvinnor – i min släkt t ex. "Ska du inte ta halvtid Berit? Det blir så drygt för Harry. Och han som har varit sjuk. Du är ju borta jämt." Sjänt har känts tungt att höra. Det gjorde ont med alla dessa antydningar och jag har tänkt ibland att jag kanske gör fel som jobbar. Kanske Harry beklagat sig för dom att han inte orkar att jag jobbar så mycket.

Och sedan när det blev dessa skrivelser om pengarna från stödskommittén. Jag blev ju beskriven som nästan ohederlig. När jag kom hem till byn kändes det hemsamt jobbigt. Ingen sade någonting öppet – det var bara små antydningar. Det är någonting som kvinnorörelsen måste arbeta med och det är att lära kvinnor att vara solidariska med varandra, att stötta varandra så att vi orkar ta problemen. Men jag tror ju att man är ett hot mot dessa kvinnor och det liv de lever.

När jag nu kommer in på det här med pengarna från stödskommittén måste jag få berätta en sak. Alla höjdare inom socialdemokratin och fackpampar hade samlats på Medlefors folkhögskola för en tid sedan. Jag bestämde mig för att åka dit och träffa dom. En av höjdarna tog mig för en lärarinna på skolan. Då sa jag: "Jag jobbar inte här. Jag heter Berit Eriksson och jag arbetar på Norrkläder och jag har blivit frikänd idag." Då såg han ut som om han hade svårt ett helt äpple och tittade ner i golvet. Han tittade mig inte i ögonen. Och sedan kom hela raddan av överhet och klappade om mig och sa gratulerar, gratulerar, vi ska stödja er, vi ska stödja er. Men då sa jag: "Jag vill inte ha ord. Jag vill se handling."

Du är besviken på socialdemokraterna?

– Jag är ju själv en del av socialdemokratin. Jag är kritisk mot mig själv att jag inte deltog aktivt i diskussionerna om arbetets innehåll och samhällets innehåll. Vi satt och sov i 20 år och gick med på kapitalets villkor. Vi flöt bara med. Solidariteten med utlänarna fick dom ta på våra skattsedlar. Men det är ju inte så det går till. Det är genom en solidarisk handelspolitik dom får stöd, genom en vettig användning av råvarorna.

MASKINERNA SKA DANSA

Vår utveckling är något nytt
men hela tiden framåt
förr visste vi ej riktigt hur
nu börjar vi äntligen haja

Behoven ska styra
och inte era pengar
Maskinerna ska dansa
dom ska dansa efter våran pipa

Vi ska tämja tekniken och göra den mjuk
vi ska åter känna glädje i arbetets rytm
vi ska tillverka nyttiga saker igen
vi ska tillverka sånt som naturen tål

Behoven ska styra . . .

När staden och landet går hand i hand
kan vi bättre nyttja de resurser som finns
då får vi tillbaka den kraft som försvann
i rovdrift på natur och människor

Behoven ska styra . . .

finns på skivorna
Algotssömmerskorna sjunger och
Ur Mullvadsoperan (MNW)

Men då krävs en planhushållning för att detta ska gå.

När jag hör dig prata blir jag nyfiken på din bakgrund. Berätta om din uppväxt.

– Min farfar hade affär i en liten by som heter Byssjön 6 km utanför Lövsånger. Dessutom hade han småbruk. Min pappa övertog småbruket och arbetade dessutom som målare på dagsverken. Jag är näst yngst av åtta syskon. Min mamma hon var folktopartist och en enormt fantastisk kvinna. Det finns inte ord att beskriva min mamma. Alla älskar henne och ser upp till henne. Men det är ganska märkligt – ingen av oss barn fick hennes politiska uppfattning trots att vi tycker så mycket om henne.

Min pappa som var auktoritär och ganska så sträng fick

oss med i socialdemokratin. Han blev som frälst när han varit i Burträsk och hört på Per-Albin. Han var rent revolutionär då han kom hem. Han var helt exalterad jag glömmer det aldrig. Så diskussionerna gick höga hemma. Om mamma berättade om kungahuset – jag kan hela kungahuset utantill – så kunde det hända när hon var som mitt inne i kungafamiljen att pappa kom med ett inlägg: "Jenna Berit ha jag en bok som är beslagtagen. Den ska du läsa. Den heter 'Därför är jag republikan' av Vilhelm Moberg." På det viset fick jag myror i huvudet och började tänka. Där började också min inställning till överheten. Och den har hållit i sig. Flera av dom som arbetar på Norrkläder kommer förresten från åttabarnsfamiljer. Det är människor som tidigt lärt sig att arbeta och att ära arbetet.

foto: Micke Berg/Mira

Barndomsminnena kommer ju mer man lever och håller på med det här arbetet. Jag tänker på all den kunskap som kvinnorna hade förr som håller på att gå förlorad. Jag tänker på linet och linberedningen som var en hantverks-tradition som kvinnorna hade. Från mitt flickrumsfönster såg jag varje vår ett blått vajande linfält. Ett blommande blått linfält. Vem för kunskapen om linet vidare? Dom håller på att dö ut alla som hade den kunskapen. Jag minns två gamla tanter från byn dom kunde allt från att tillverka bakpulver till att bereda linet till de finaste linnedukar. När de hade skördat linet la de det i blöt vid en viss tid i en tjärn som hette Midnattstjärn. Jag minns alla dessa vackra mönster på linnedukarna. Skulle vi inte kunna ta upp dessa mönster igen indu-

striellt? Skulle vi inte kunna bevara textiltraditionerna?

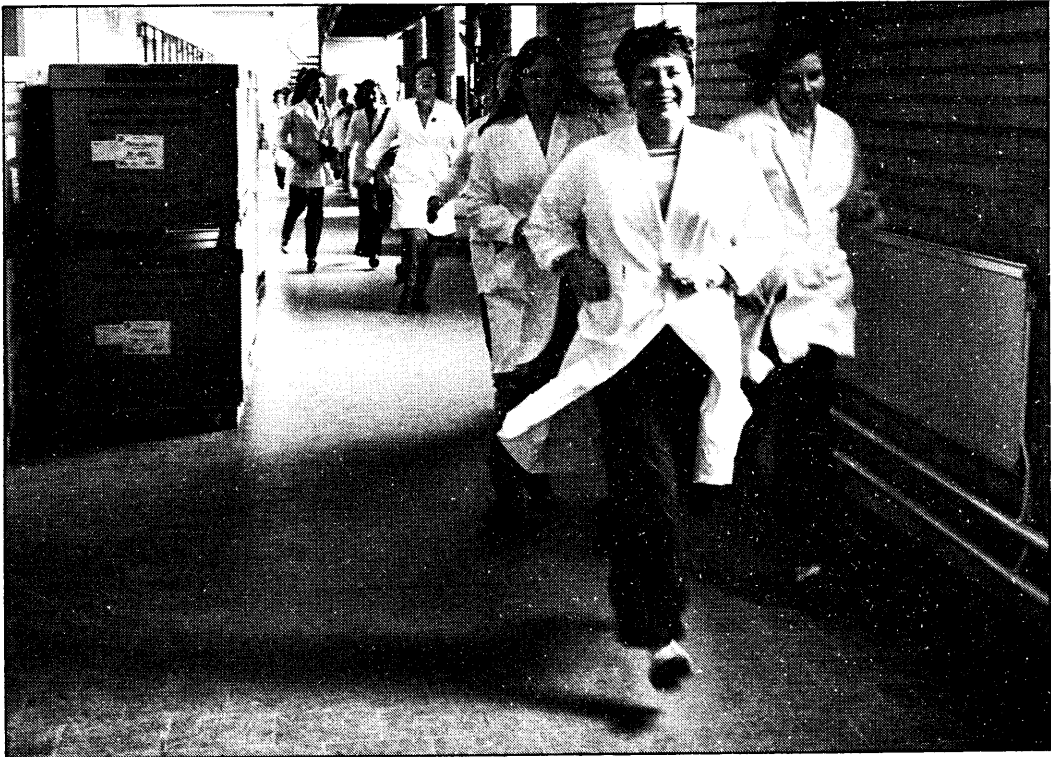
Tänk, hur vi slösar med resurserna och låter fina traditioner bara försvinna. Och hur vi låter våra systrar plocka bomull i brännande sol på åkrar som borde användas till att odla matnyttiga saker. Bomullskläder som blir modevaror och som strax hängs undan i en garderob. Men här på fabriken tror jag alla har insett att det är viktigt att handla solidariskt, att inte handla plagg som är jättebilliga bara för att de tillverkas av underbetald arbetskraft i tredje världen. Det brukar vi ta upp på studiecirkelarna.

I dag när jag hälsade på i fabriken tänkte jag: Jag undrar vad Berit sitter och funderar på medan hon syr. Kommer du ihåg vad du satt och tänkte på?

- Jo det kommer jag visst

ihåg. Jag satt och tänkte på att jag ska göra en skrivelse till riksdagsman Arne Nygren i Umeå och verkligen tala om vad som har hänt med kvinnorna och arbetet här i Västerbotten. Jag ska fråga dom ifall dom tänker ta sitt ansvar eller om dom bara är i riksdagen för att trycka på knappar. Jag ska tala om hur statsföretag agerar med skattebetalarnas pengar. Och så satt jag och tänkte på att jag ska åka ner till Stockholm den fjortonde och femtonde och då tänkte jag beställa tid hos Åsling. Här i Västerbotten pumpas det in pengar i ersättningsindustrier för de fabriker som upphört och dom industrierna går i sin tur i konkurs efter ett tag. Men vi som behöver pengar och har visat att vi kan göra något - vi får inga pengar. Bara för att det är vanliga arbeterskor som styr. □

foto: Ann-Christine Eek/Mira

Vi strömmad

. . . på arbetsmarknaden under 60-talet. Trots de orättvisa lönerna, trots dålig utbildning, trots daghemsbrist. Vi ställde upp på nästan vilka villkor som helst. För kvinnorna ville ut.

Gunnel Grandlid – en av dem som formulerade den nya kvinnorörelsens krav – skriver om kvinnors kamp för betalt arbete.

Det var inte bara låginkomstutredningen som avslöjade hur det var ställt med jämlikheten i Sverige på 60-talet. Också Arbetsmarknadens Kvinnonämnd (som lite orättvist fick utstå mycken kritik) presenterade statistik på hur kvinnornas arbete såg ut, vad de tjänade och hur de behandlades av arbetsgivarna. Det var talande siffror:

– 81 % av alla heltidsarbetande kvinnor tjänade 20 000 kronor eller mindre om året, och nästan hälften tjänade 15 000 kronor eller mindre. Motsvarande siffror för män-

foto: Catharina Gotby/Bildkällan

de ut...

nen var 43 % respektive 9 %.

- 185 000 kvinnor var enligt statistiken arbetslösa 1965. I realiteten var arbetslösheten mycket större. Den var då som nu dold.

- På vissa orter hade bara 7 % av de gifta kvinnorna arbete. Men även där det ansågs finnas gott om jobb, t ex i Stockholm, förvärvsarbetade knappt hälften av de gifta kvinnorna.

- Kvinnorna sökte och fick deltidsarbete. Det var en osäker tillvaro. En deltidsarbetande hade t ex inte fast anställning, kunde utan sakliga skäl avskedas.

Bristen på daghem var en stor skandal. Bara 5 % av förskolebarnen hade daghemsp plats. Jag själv gjorde för tidningen Tidsignal en undersökning län för län, kommun för kommun. Den gav ett sorgligt resultat. I Värmland t ex fanns ett enda daghem, på Drottninggatan i Karlstad. Inte mindre än 95 % av de gifta kvinnorna fick ordna sin barntillsyn utan samhällets hjälp.

Men jobb fanns det - på vissa ställen

Samtidigt ropade verkstadsindustrin, sjukhus, servicenärningen i de expanderande områdena efter arbetskraft. Storstilade konferenser i bäs-

ta saltsjöbadsanda ordnades, på vilka representanter för fack, arbetsgivare och samhället diskuterade hur kvinnorna skulle lockas ut i förvärvslivet. En radiokurs hette: "Hemmafru byter yrke". I handboken hittar man författare som Curt-Steffan Giesecke (SAF), Britt-Marie Bystedt (TCO), Gertrud Sigurdson (LO). En rätt typisk sammansättning för den tiden.

Och hemmafruarna ställde upp. De strömmade ut på arbetsmarknaden, trots de orättvisa lönerna, trots dålig utbildning, trots daghemsbrist. För kvinnorna ville ut, bort från instängdheten i hemmet, det ekonomiska beroendet av en karl, från hushällets sisyfus-arbete. Vi ställde upp på nästan vilka villkor som helst. Vi ordnade barnomsorgen privat, vi slet på fritiden med tvätt, städning och matlagning. Vi blev så ut-

mattade av detta dubbelarbete, att vi inte hade ork att gå på fackets möte, träffa våra gamla vänner. Vi somnade framför Rapport och vi fick ångest av överansträngning.

Jag har velat ge en glimt av den tid som var, och den situation som rådde, då det som kallats "den nya kvinnorörelsen" fick sitt uppsving i Sverige.

Rätten till arbete

Rätten till arbete har alltid varit ett centralt tema i olika kvinnorörelser i den kapitalistiska världen hur "förskräckligt och motbjudande" detta än kunde verka i förstone (arbetet alltså). Också män som antikapitalisten William Thomson i England hade detta klart för sig. I ett förvånansvärt progressivt program krävde han 1825 ekonomiskt oberoende och trygghet för kvinnorna, kommunalt ansvar för barnens uppfostran, socialt understöd vid graviditet och rätt till arbete. Marxisterna hävdade att kvinnornas frigörelse inte kunde bli verklighet förrän de deltog i det produktiva arbetet i samhället, även om de blev löneslavar i kapitalisternas fabriker.

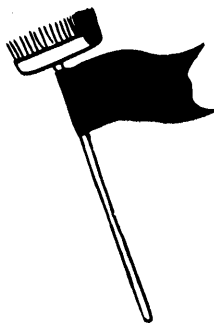
Ny tid kräver ny strategi

Rätten till arbete, låglöner, arbetsmiljö är inga nya krav i och för sig. Men det som var nytt med Grupp 8 och de andra grupperna var att de knöt an till den tidigare marxistiska teorin och analysen av kvinnoförtrycket men gav den nya dimensioner. En ny tid kräver en ny strategi. De gamla lärdomarna behövde, visade det sig, inte kastas på sophögen men det fanns områden som inom marxismen hade varit dunkla och outredda. Hela frågan om reproduktionen, dvs allt det som behövs i kring för att människor skall

kunna arbeta, barnen, familjen, det nya sexualförtrycket behövde synas och diskuteras. Kvinnliga forskare bidrog till det.

Denna kombination av kvinnokamp och klasskamp fick ett avgörande inflytande på hela kvinnorörelsen, ja på stora delar av det politiska livet.

Tiden var också gynnsam för kvinnokampen. Under rekordåren, då ekonomin expanderade behövdes kvinnorna på arbetsmarknaden. Kvinnorna fick jobb, daghem började byggas och aborterna blev fria. Men jobben fanns bara inom vissa områden, geografiskt och branschmässigt. Kvinnorna fick i stort samma jobb som de hade haft hemma. De flesta kunde bara ta deltidsjobb, eller erbjöds endast sådana. Lägre löner än männen fick de förstås. En del fick inga jobb alls, för de bodde på fel ställen. Och kvinnorna fick betala ett högt pris. Böcker som Maja Ekelöfs *Rapport från en skurhink* och Marit Paulssons *Du skulle gråta om du visste* berättade om det.

Städerskornas revolt

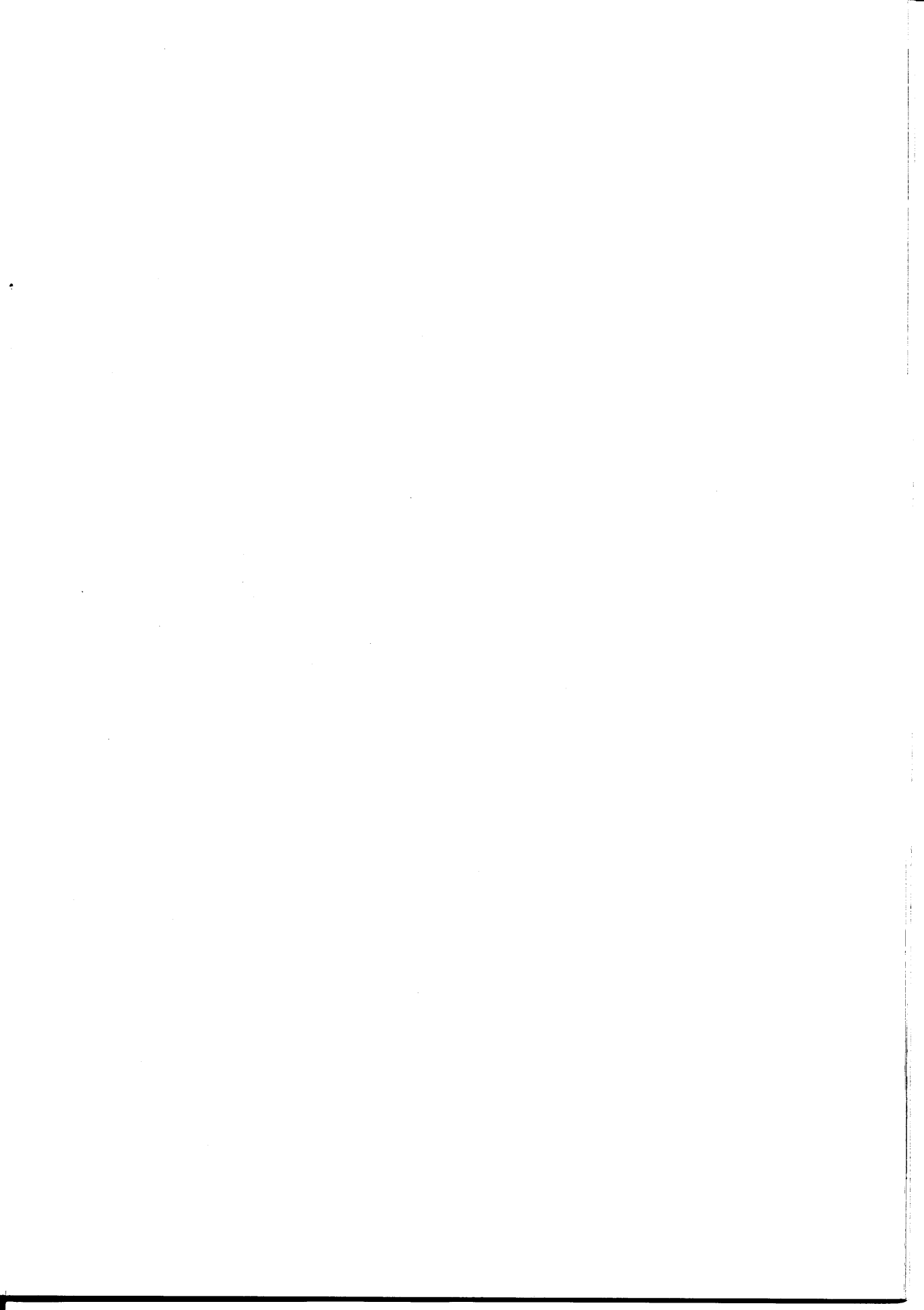
1974 inledde städerskor, anställda av ASAB vid Billingshus, en avtalsstridig strejk. Den fick ett enormt gensvar bland kvinnorna och stor sympati i hela arbetarklassen. Städerskornas kamp för bättre löner och mänskliga arbetsförhållanden var det mest påtagliga uttrycket för att kvin-

norna inte bara nöjde sig med rätten till arbete. 70-talet blev upptakten till en bredare aktivitet bland kvinnorna på arbetsplatserna. Lågvärlöna kvinnor på kontor och i industrin började arbeta i facket. Självförtroendet växte. I det avseendet kan man se dessa år som framgångsrika för kvinnorna.

Det som borde utforskas närmare är om det finns ett samband mellan den nya kvinnorörelsens framväxt och kvinnornas ökade aktivitet på arbetsplatserna. Vad betydde den allmänt progressiva atmosfär som växte fram från mitten av 60-talet för kvinnornas engagemang? Algotssömmerkornas kamp för jobben är ju ett annat exempel. De nya socialistiska kvinnogrupperna har inte blivit någon organiserad massrörelse. Jag är inte heller säker på att de skall sträva efter det. Kanske är just rollen som inspiratör, som stödtrupper, som ständiga väckarklockor den bästa och enda möjliga?

Hur det än är med den saken måste kvinnorna i dag försvara det som uppnåddes under 50- och 60-talen. Datorer och svängrempolitik hotar kvinnojobben och den samhälleliga service som inte minst kvinnorna är i behov av. Daghemsbyggandet skär ner. Det borde finnas förutsättningar för en bred samling bland kvinnorna för paroller som

- Rätt till arbete
  - Högre lön för kvinnojobb
  - 6 timmars arbetsdag
  - Bra daghem till alla barn
- Dessa är de grundläggande kraven. I ett större sammanhang måste de kombineras med produktionens inriktning, hela det ekologiska komplexet, arbetets mening och innehåll, inflytande och demokrati såväl på arbetsplatserna som i samhället. □

Kära SKV-are

I decennier har kvinnorörelsen arbetat för kvinnors befrielse och förbättrade livs- och arbetsvillkor. Mycket har vi vunnit men mycket återstår att arbeta för.

Den nya kvinnorörelsen som tog fart i slutet av 60-talet var en radikal, partipolitiskt obunden rörelse. De organisationer som burit, och fortfarande bär upp den är Grupp 8, SKV m fl.

Vi står inför en reform som i bästa fall kan underlätta kvinnorörelsens arbete. Jag tänker på betänkandet Bidrag till kvinnoorganisationer (Statens offentliga utredningar 1980:44).

Utredningen föreslår att kvinnoorganisationer med mer än 3 000 medlemmar skall få ett grundbidrag på 175 000 kr per år. Dessutom skall det ges ett rörligt bidrag på 15 kr per medlem till organisationer som har mellan 3 000 och 40 000 medlemmar och 10 kr per medlem för organisationer som har fler än 40 000 medlemmar (t ex Centerns Kvinnoförbund).

Det krävs bl a en viss geografisk spridning, medlemmarna skall vara individuellt anslutna och ha möjlighet att påverka organisationen, och organisationen skall arbeta för att förbättra kvinnans ställning i samhället.

Detta ställer SKV naturligtvis upp på. Vi håller däremot inte med utredningen när den vill ge samma stöd till partipolitiska som till övriga kvinnoorganisationer. Riksdagspartierna erhåller enorma partistöd varje år. Men när de allvar med sin jämställdhetspolitik bör det inte vara svårt för dem att ge sina kvinnoorganisationer bra ekonomiska förhållanden.

Begränsningen av det rörliga bidraget från 15 till 10 kr måste ligga mycket lägre än vid 40 000 medlemmar. Enligt utredningens förslag kommer Centerns Kvinnoförbund att få mer än en fjärdedel av hela det föreslagna bidraget. Det är alldeles orimligt.

Lika orimligt är det att Grupp 8, som har betytt så mycket för kvinnorörelsen under 70-talet, enligt utredarna inte kommer att få fem öre. Inte bara organisationens storlek, men även dess aktiviteter och dess inflytande på människors medvetande måste medtas i beräkningen.

Själva borde vi, enligt utredarnas premisser, vara berättigade till halva grundbidraget plus den rörliga avgiften. SKV har ständiga ekonomiska bekymmer och det är ingen tvekan om att pengarna skulle behövas.

Det är riksdagen som skall fatta beslut i frågan. Men det är fortfarande osäkert vad regeringen kommer att föreslå riksdagen. I dessa svångremstider är det inte säkert att Bohman vill stödja oberoende kvinnoorganisationer. Han räknar oss med all säkerhet som sina naturliga fiender.

Aase Bang

vi människor bju

Söndag 1:a mars kl. 1

På programmet

Musikverkstad för barn med musikgruppen ISKRA

Marie Selander håller i allsången på kvinno-
rörelsens "greatest hits"

Berit Eriksson från Norrkläder talar om rätten
till ett betalt meningsfullt arbete

Kim Anderzon spelar "Vi har alla samma historia"
ur Dario Fo-pjäsen "En kvinna"

Marie Bergman och hennes musikanter spelar och
sjunger

Wawa Sjödin talar om kvinnorörelsens betydelse
när vi bygger framtiden

Vargavinter spelar till dans

Biljetter till festen á 25:-, småbarn gratis

Välkommen

I samband med vår fest öppnar en utställning på samma tema.
Den pågår en månad i foyen utanför hörsalen på Kulturhuset.

Tio år har gått se
relsetrådet börja

Det är ett f

Alexandra Kollonta
Wagner, Elise Otto

...ett starkt

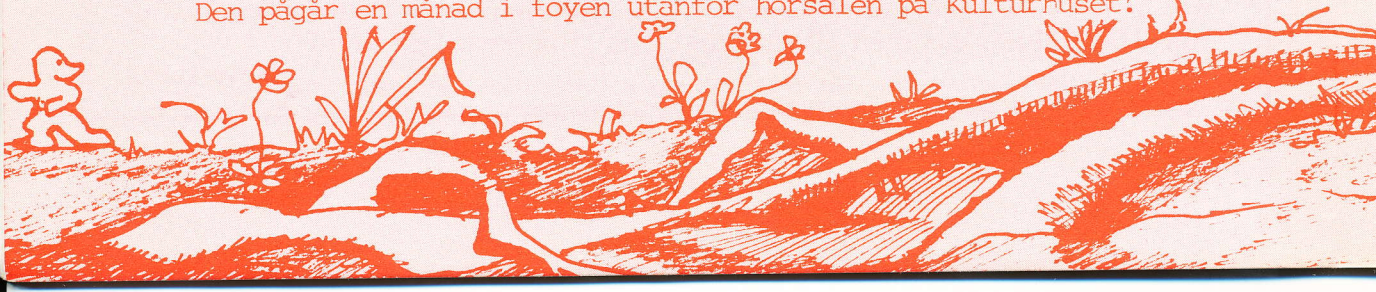
Svenska Kvinnors V
Kvinnokamp för fr

...och mytliga

demonstrationer, a
ter, bilder, sång

Nåja, en och annan
har det funnit m

Starkt och frikt
det ur den svensk
näring nog så kom
hårdaste stormar.

inbjuder till fest

12-18 på kulturhuset
i Stockholm

ett sedan det stora kvinnorö-
rjade skjuta nya skott.

träd med djupa rötter...

Montay, Clara Zetkin, Elin
Ottesen-Jensen...

starkt grenverk...

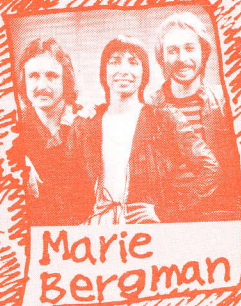
ors Vänsterförbund, Grupp 8,
fred, Föreningen Kvinnokultur...

stiga välsmakande fukter.

er, aktioner, fester, tidskrif-
sånger, pjäser...

annan död gren och skämd frukt
ta, men det har inte skadat trädet.

stikt och vitt förgrenat växer
enska myllan. Och får det bara
kommer det att klara även de
nar.

Och
andra
...

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Box 3120 103 62 Stockholm Tel: 08/11 49 61 Månd—fred 9—14, onsd till 20.00

Postgiro 50 50 95—0 Insamlingskonto: 5 13 23—4

SKV är partipolitiskt obundet och verkar för ett demokratiskt samhälle med en ekonomi som inte bygger på profit utan på människors behov, ett samhälle fritt från alla former av förtryck.

Förbundets målsättning är att verka för jämlikhet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet, samt att verka för ett socialt och ekonomiskt rättvist samhälle där alla har ett meningsfullt arbete.

- Att verka för ett samhälle där alla barn och ungdomar kan känna trygghet och har lika värde, och där de tillförsäkras fysisk och psykisk hälsa och ges samma utbildningsmöjligheter.
- Att verka för fred, allt framtidsarbets grundval — mot krig och imperialism, krigens främsta orsak. Förbundet vill verka för allmän och total nedrustning.
- Att verka för skydd av vår egen och framtida generationers miljö, för ett resursbevarande samhälle som tar hänsyn till människors verkliga behov och sambanden i naturen.
- Att verka för solidaritet mellan folken, för folkens nationella oberoende, för de förtrycktas befrielsekamp, för en värld fri från varje form av ekonomiskt, politiskt, socialt och kulturellt förtryck, mot fascism och rasism. Att bekämpa all kommersiell exploatering av såväl vuxna som barn.

*

SKV har i korthet följande historia. 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och kvinnors likställighet. År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund (Swedish Women's Left Federation) till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund, KDV, (Women's International Democratic Federation, WIDF).

KDV har 129 anslutna organisationer i 114 länder med flera hundra miljoner medlemmar. KDV har tillerkänts konsultativ status hos FN:s ekonomiska och sociala råd samt hos UNESCO. Denna status innebär rätt att yttra sig vid sammanträden och att framlägga egna förslag muntligen eller skriftligen.

SKV-avdelningar

Ambjörby

Ellen Eriksson
Box 414
680 52 Ambjörby
Tel 0563/802 32

Båtskärsnäs

Lilly Johansson
Box 203
950 54 Båtskärsnäs

Deje-Forshaga

Monica Ranung
Bokliden 20
667 00 FORSHAGA.
Tel. 054/705 34

Finspång

Anna-Lisa Göransson
Grytgölsvägen 24
612 00 Finspång

Gotland

Anette Vikström
Tetarve, Garda
620 16 Ljugarn

Göteborgsdistriktet:

Evy Andrén
Barytongatan 4
421 38 V:a Frölunda
Tel 031/47 40 02

Huskvarna

Ingrid Nilsson
Mungatan 5
561 00 Huskvarna
Tel 036/13 74 55

Karlshamn

Sonia Karlsson
Pl 1049
290 72 Asarum
Tel 0454/291 60

Karlstad

Sonja Andersson
Bergslagsgat. 2 B
652 22 Karlstad
Tel. 054/181 96

Katrineholm

Inger Andersson
Wasavägen 62 A
641 37 Katrineholm

Ljungby

Anna Greta Svensson
Brogård
340 12 Annerstad
Tel 0372/220 69

Luleå

Agnes Wennberg
Krongårdsringen 30
951 00 Luleå
Tel 0920/195 34

Lund

Astrida Svensson
SKV-Lund
Box 1208
221 05 Lund
Tel 046/14 94 04

Malmö

Siv Lundberg
Grevgatan 13
971 00 Malmö
Tel 0970/218 26

Motala:

Irene Ernstål
Gustavsviksvägen 117 A
591 72 Motala
Tel. 0141/577 18

Piteå-Munksund

Siri Aldrin
Strandvägen 5
941 00 Piteå
Tel 0911/372 66

Sala

Ann Genell
Rosenbergsgatan 20
733 00 Sala
Tel. 0224/137 66

Skellefteå

Christina Nyström
Bölevägen 54
931 42 Skellefteå
Tel 0910/758 09

Skövde

Karin Sandelin
Mariestadsvägen 75
541 00 Skövde

Stockholmsdistriktet

Solveig Kempe
Idungatan 35
195 00 Märsta
tel. 0760/129 13

Södertälje:

Sanna Töringe
Holfastvägen 9
151 36 Södertälje

Uppsala

Lotta Schüllerqvist
Tune Backar 18
753 36 Uppsala

Växjö

Karin Hartvig
Öjabyvägen 93
352 50 Växjö

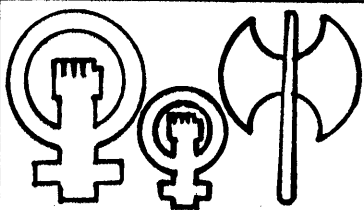
Ängelholm:

Charlotte Hamilton
Össjö Pl 265
262 00 Ängelholm

Örebro

Lillemor Lundgren
Varbergavägen 106
703 51 Örebro
Tel 019/12 83 21

KVINNO KAMP

HÄNGSMYCKEN och ÖRHÄNGEN
blankpolerat sterlingsilver
(storlek som i annonsen)

- ... Kvinnokampsmärke, stora à 80 kr.
- ... Kvinnokampsmärke, små à 65 kr.
- ... par kvinnokampsörhängen à 150 kr
- ... tveeggad yxa à 85 kr.

Postförskottsavgift
tillkommer

namn .....

adress .....

Skicka beställningen till:
Silversmed Inga Lena Karlsson
Torögatan 41, 122 39 Enskede
tel. 08/49 43 46 el. 08/93 59 21

KVINNOPROJEKTET

För femte året vid
JAKOBSBERGS FOLKHÖGSKOLA

Med kvinnor – om kvinnor – för kvinnor

Kvinnans situation här hemma och ute i världen – förr och i våra dagar.

Heltidsstudier, som kombinerade med vissa ämnen kan ge behörighet för vidare studier t ex vid högskola.

Jakobsbergs folkhögskola

Box 161

17523 JÄRFÄLLA

Tel. 0758/304 44

ALL AKTUELL LITTERATUR I

kulturcirkeln

Sveavägen 41,
111 34 STOCKHOLM
Tel. 20 50 15

**JUST NU PÅGÅR
VÅR STORA BOKREA**

BOKFÖRLAGET

Trevi 10 år

JUBILEUMSVÅREN 1981

Vi började ge ut kvinnoböcker innan uttrycket fanns. Idag ger vi ut böcker skrivna av kvinnor för både män och kvinnor.

Här följer några av de namn som åren frambragt.

1971 Mary McCarthy: Fåglar
1972 Eva Seeberg: Hon är inte borta
1973 Doris Lessing: Sommaren före
mörkret
1974 Sylvia Plath: Glaskupan
1975 Anais Nin: Dagbok I
1976 Margaret Drabble: Riken av
guld

1977 Lisa Alther: Närbilder
1978 Märta Tikkanen: Århundredets
kärlekssaga
1979 Edna O'Brien: Utvägar
1980 Tillie Olsen: Ge mig en gåta
och våren 1981 Märta Tikkanen:
Mörkret som ger glädjen djup

10 års personlig utgivning

Helms Nellinge

Våra liv, våra underliv

– Jag vill föda i trygghet, i ett känslomässigt klimat och ha en kvinnosjukvård där vi betraktas som hela kvinnor – med kropp och själ, säger **Ulla Waldenström** sjuksköterska på Kvinnokliniken vid Falu lasarett.

foto: Marie Nilsson

När jag fick mitt första barn -73 fanns en enda kurs i psykoprofylax i hela Dalarna. I dag kan nästan alla intresserade Falu-föräldrar träna andningsteknik i grupp. På förlossningsavdelningen finns det möjlighet att få ryggbedövning under dygnets alla timmar. Så är det inte överallt, men vi har kommit en bra bit på väg.

När dessa möjligheter är väl utbyggda i hela landet har vi kommit så nära kravet på "smärtfri förlossning" som vi kan för närvarande. Total smärtfrihet går knappast att uppnå utan att bli nedsövd och därmed också snuvad på hela förlossningsupplevelsen.

Vad vi däremot ska rikta blickarna mot under 80-talet när det gäller själva födandet är hur vi ska få större makt över vår egen förlossning.

Att föda med apparater

Inom förlossningsvården har tekniken utvecklats lika automatiskt och utan ifrågasättande som inom andra samhällssektorer. På en del klini-

ker övervakas nästan alla förlossningar med speciell apparatur med sladdar runt mammans mage och en sladd in till barnets huvud där en liten elektrod skruvas fast. På detta sätt får man en fin övervakning av sammandragningarna i livmodern och barnets hjärtslag – en utmärkt metod vid riskförlossningar men tveksam som allmän rutin. Den blivande mamman blir sängbunden och orörlig och känslan av att vara ett objekt i sjukvårdsapparatens händer uppstår hos många.

Väldigt få vågar ifrågasätta detta eller andra tekniska ingripanden i form av att sätta igång, att påskynda eller att bromsa förlossningsarbetet. För allt görs ju för barnets bästa, eller är det inte så? Ett resultat blir att blivande mödrar får väldigt liten tilltro till sin förmåga att föda ett levande, friskt barn utan medicinsk hjälp. De litar inte längre på sina egna kroppar och därmed ökar risken för att kvinnan går in i sin nya roll som mor med sämre självförtroende än normalt.

Att föda hemma

Det är ur denna utveckling man får se kraven på hemförlossningar. Många tycker att vi kommit för långt ifrån det "naturliga". Jag känner sympati för den reaktionen, men

vill försöka undvika att svänga från den ena extremiteten till den andra. Möjligheten att föda hemma bör finnas, men själv skulle jag ändå tveka inför det alternativet. Jag skulle nog gärna vilja ha snabb tillgång till befintliga resurser om något skulle gå snett med barnet eller mig själv. På så sätt vill jag ta vara på de positiva sidorna av den tekniska utvecklingen. Däremot skulle jag vilja ha det så "hem-lickt" som som möjligt på förlossningsavdelningen. Inte i form av mönstrade tapeter, men i form av trygghet och känslomässigt klimat. Jag hoppas att hemförlossningsdiskussionerna ska påverka förlossningsvården: så att man inser att det är tryggheten och atmosfären kring förlossningen, samt insikten om att det är kvinnan som är i centrum och gör jobbet och inte utbildade experter med deras tekniska hjälpmedel, som är avgörande för om det blir en positiv förlossningsupplevelse eller ej.

Att föda i trygghet

Man bör ta mer hänsyn till individuella behov, som vilka man vill ha med sig under förlossningen till exempel. Kanske syskonen kan vara med? Kanske vill man lyssna på sin älsklingsmusik? Kanske får man bli förlöst av den barnmorska som följt en under hela graviditeten? o s v . . .

En viktig del är också förlossningsförberedelserna: att ge alla föräldrar möjlighet att förbereda sig i grupp via kurs i psykoprofylax eller grupp inom den nya föräldrautbildningen. Att se till att "föräldrautbildningen" byggs ut och får en förnuftig inriktning är en aktuell uppgift i dag.

Kvinnors gynekologer

Diskussionen kring kvinnors kroppar har mycket handlat

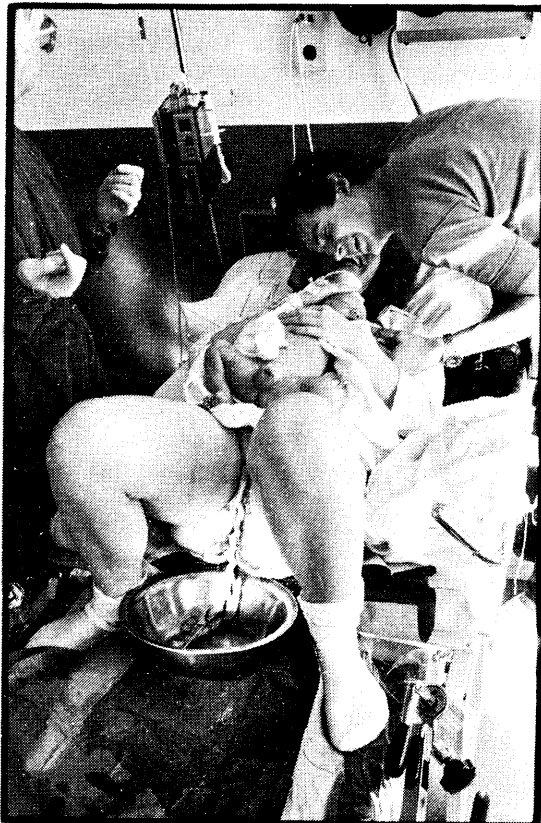

om födande och abort och i viss mån även om bröstcancer och upplevelser av bröstför-lust. Men det finns fler områ-den som vi som kvinnor borde engagera oss i vad gäller kvin-nosjukvården.

Det har skett en stor för-ändring under de senaste tio åren när det gäller kvinnors vanor att söka gynekolog. Ti-digare dominerade medelålders och äldre kvinnor bland gynekologens patienter, men i dag är regelbundna besök hos gynekolog *en del av nästan varje kvinnas liv*. Detta på grund av utbyggd preventiv-medelsutprovning, ändrad abortlagstiftning, ökat antal steriliseringar och inte minst utbyggd cancerdiagnostik. De flesta kvinnor mellan 20-52 år kallas vart tredje år till cell-provstagning från livmoder-halsen och i vissa län kallas alla kvinnor över 40 år till bröst-undersökning vart fjärde år.

Hur en gyn-undersökning

foto: Monika Englund

upplevs är därför ett allmänt kvinnoproblem. En undersök-ning gjord 1979 visar att över 80 procent av kvinnorna tycker att det är obehagligt att lig-ga i en gyn-stol. Mer än var-annan kvinna kände sig ut-lämnad. En angelägen uppgift är att öka kvinnors kunskaper om sin egen kropp, sitt underliv, för att därmed också stärka självkänslan. En annan är att för övrigt göra gynbesö-cket så positivt och givande som möjligt i stället för mot-satsen. Att notera i detta sam-manhang är att två av tre gy-nekologer är män. Proportio-nen borde vara den omvända.

Jag har ställt följande fråga till 33 slumpmässigt utvalda patienter på en gyn-mottag-ning: "Om du fick välja mellan att gå till en kvinnlig respekti-ve manlig gynekolog, vad skulle du då välja? Vi utgår ifrån att de är lika skickliga rent medicinskt". Svaren blev följande: Manlig - 1, Kvinnlig

- 23, Spelar ingen roll - 9. Bland argumenten för val av kvinnlig gynekolog var de viktigaste att man kände sig mindre generad och utlämnad inför en kvinna, hon kan bätt-re förstå och identifiera sig med patienten samt att det är *lättare att prata* om gynpro-blem med en kvinna. För dem som inte tyckte att det spelade någon roll var argumentet att det var personligheten och inte könet som var avgörande.

Kvinnokropp - kvinnosjäl

Ett annat viktigt problem är cancerdiagnostiken. Den är väsentlig och jag argumen-terar inte för att den ska be-gränsas. Men för alla kvinnor som väntar på sina provsvar - i värsta fall i form av illa for-mulerade databrev - och för alla som går på återkom-mande kontroller, finns en oro och ångest som är alltför lite uppmärksam. Infor-mationen sköts ofta väldigt dåligt och medför onödig ångslan hos tusentals kvinnor. Det tycks alltid vara lättare att ta sig an kroppen än själen.

Ytterligare exempel på detta: - på de flesta av landets kvin-nokliniker får kvinnor med komplicerad graviditet ligga och vänta på sitt barns födelse på samma avdelning som ny-förlösta, lyckliga mammor - på en del ställen får kvin-nor som ligger inne för abort ligga på samma avdelning som nyblivna mammor.

Sammanfattningsvis önskar jag att kommande tio års ar-bete kring "kvinnokropps-frågorna" ska fortsätta lika framgångsrikt som hittills men med en viss förskjutning från kvinnokroppen till kvinno-själen. Jag tror att de män som i dag har makten inom kvinnosjukvården sköter våra kroppar bättre än våra JAG.

Det är vår abortlag!

*Abort är en fråga om kvinnans kränkning, hennes börda, hennes väntan, hennes frågor, hennes svar, hennes krav, styrka och mod. 1975 fick vi rätten till legal abort i Sverige. Nu ifrågasätts återigen den rätten. **Greta Sörlin** – en av förkämparna för vår abortlag – tecknar dess långa och smärtsamma historia.*

Abort är en fråga om kvinnans kränkning, hennes börda, hennes väntan, hennes frågor, hennes svar, hennes krav, styrka och mod . . .

Idag vet vi att världen över avbryts var fjärde graviditet med abort oberoende av vårdservice, lagstiftning och religion; att aborter inte avskaffas genom förbud; att fri abort inte automatiskt leder till ökade abortsiffror; att abort och preventivmedel är medlen – inte orsakerna – till ett lands födelsetal; att i tider av arbetslöshet och låga födelsetal förhärsligas moderskapet, varnas för p-medel och premieras lagstiftning mot

abort; att Sverige varje decennium haft sin abortutredning; att de sk förebyggande åtgärderna grovt sett alltid "bidde en tumme . . ."

Kvinnor bär bördor

Debatten om barnbegränsning började under 1800-talets första hälft. Kvinnans börda var – många barn, oönskade graviditeter, livsfarliga aborter, könssjukdomar, övergivenhet. Frågorna var många och nöden stor. Att bekämpa nöden genom att begränsa barnantalet i samhället var för många djupt chockerande. Åtalad för "sårande av tukt och sedlighet" blev den som

hävdade att fortplantning och sexualitet kunde skiljas åt.

I detta klimat startade Karolina Widerström 1898 kampen för sexualupplysning i skolan. Trettioåttio år senare slog befolkningskommissionen fast nödvändigheten med denna upplysning: "Den sanna blygsamheten hyser ingen skygghet för öppenhet och saklighet utan kräver blott att viktiga ting skola behandlas med tillbörligt allvar och med redlighet."

Tänkvärda ord som dock först idag konkretiserats i handling värd namnet sexualupplysning.

Utanför skolan lyste rådgivning och undervisning länge med sin frånvaro. Populär Tidskrift påpekade t ex att från 1947 till juni 1950 hade endast 4 300 kvinnor fått pessar utprovat. Och 1957: "Ännu idag finns det inte en födelsekontrollklinik i statlig regi eller med statsbidrag."

Så sent som 1927 då preventivlagen behandlades i riksdagen talade sakkunskapen för döva öron. "Det allmänna rättsmedvetandet" åberopades flitigt för ett fällande beslut – en bred rygg att gömma sig bakom. Då steg Elise Ottesen-Jensen fram: "Det allmänna rättsmed-

"Jag drömmer om den dag då alla barn som föds är välkomna. alla män och kvinnor jämlika och sexualiteten ett uttryck för innerlighet, njutning och ömhet." Elise Ottesen-Jensen, grundare av RFSU.

Elise och "mor" på väg till hemlighuset – enda platsen att vara ostörd på.

vetandet, det är du och jag. Och därför är det vi som ansvarar för lagen. Må vi lära sedlighetshycklarna i riksdagen, att det svenska rättsmedvetandet inte är så genomruttet som de tror. Må vi lära dem att grunden för verklig sedlighet måste byggas på frihet, upplysning och självansvar och inte på medeltida lagparagrafer."

Först 1938 fick kvinnor och män tillgång till preventivmedel. Då upphävdes 1911 års lag som förbjöd såväl upplysning om, som försäljning av dessa. (Paradoxalt nog gällde inte förbudet **användning** av p-medel!)

Kvinnor väntar

1930-talet var depressionens, arbetslöshetens, de låga födelsetalens och de många illegala aborternas tid. En abortutredning tillsattes 1934. En humanisering av den gamla brottsbalkens paragrafer bedömdes dock som omöjlig. Krisen i befolkningsfrågan skulle istället åtgärdas genom en aktiv familjepolitik. Syftet var att stimulera ett ökat barnafödande. 1938 års lag utslöt abort av sociala skäl.

1946 kom den social-medicenska indikationen – "förutsedd svaghet". Efter abort-

kuratorerna vars främsta funktion egentligen var att "övertala" kvinnorna att föda, kom så 60-talets successivt liberaliserade tillämpning av lagen.

Karakteristiskt för beslutsprocessen omkring abort var en auktoritär myndighetssyn med för kvinnan inhumana och förödmjukande konsekvenser. Kvinnor väntade. Godtyckligheten var stor. Prägeln av klasslag var omiskännlig. En abortutredning tillsattes 1965.

Kvinnor ställer krav

Under utredningens gång

ställer Grupp 8 kravet på fri abort i en artikel i Aftonbladet. Under fem punkter konkretiserar vi kompletterande åtgärder till vårt krav; i stort sett åtgärder som finns med i den nya lagtexten. Vi konstaterar också att kvinnans rätt att själv bestämma har blivit större under 1960-talet. Överallt ställer kvinnan nya krav – i hem och på arbetsplatser.

Och vi skriver: "Aborten har utgjort dels ett praktiskt dels ett moraliskt-etiskt problem. Det är viktigt att analysera i vad mån moraliskt-etiska värderingar fortfarande

foto th. och tv.: Birgitta Lagerström

de hämmar utvecklingen och hur andra begrepp som humanitet och solidaritet får komma i andra hand."

Vår unika lag

1975 – efter tio år – trädde vår nya lag i kraft. Den är unik av två skäl:

1. Kvinnan – alla kvinnor – garanteras genom en enkel och klar lagtext rätten till abort före utgången av 18:e graviditetsveckan om hon själv begär det. Abort avkriminaliseras.
2. Lagen är kopplad till betydande s k förebyggande åtgärder. Ansvar för rådgivning om födelsekontroll är lagd på samhället. Satsningen på information och upplysning skall stimulera människor till planerat föräldraskap. Billiga preventivmedel och lättillgänglig rådgivning skall göra abort till en nödlösning.

Kvinnor tar ansvar

Såväl utformningen av lagen som de förebyggande åtgärderna hade som mål att hejda den årliga ökningen av aborterna från 1970-talets första år. Så har också skett!

60- och 70-talens utvecklade och förbättrade preventivmedel gav kvinnan

- a) möjligheten att bejaka sin sexualitet
- b) möjligheten att kontrollera sin fruktsamhet
- c) möjligheten att ta sitt ansvar. Vilket hon också gör!

Såväl 1975 som 1979 var siffran 20 aborter per 1 000 fertila kvinnor. Tonårsaborterna har sjunkit årligen sedan 1975. En förskjutning mot tidiga aborter har skett, mot en förenkling av proceduren kring abort, mot ett ökat användande av preventivmedel (främst p-piller och livmoderlinlägg,) mot sjunkande födelsetal – genom ökat bruk av antikonception. Se försäljningsstatistiken för olika p-medel.

ill: Anna Sjö Dahl
Detalj ur målning

Det är lögn att aborterna ökat dramatiskt! Dramatiken är istället att söka inom landstingens utbyggnad av rådgivningen – främst inom mödrhälsovården. Den står stilla sedan tre år tillbaka. Ansvar som "bidde en tumme"! Eller?

Kvinnor kränkes

Idag delar kvinnan inte en-

bart säng och bord med mannen. Hon kräver idag det delade ekonomiska, sociala och politiska arbetet och ansvaret i nutid och framtid. Idag har kvinnan rätt till legal abort om hon så önskar. Idag ifrågasätts återigen den rättigheten.

En hel mänsklighets kvinnor kränktes – och kränktes djupt när borgerliga herran politiker; Fälldin och Bohman m fl vädrade sin privata 1890-talsmoral i abortfrågan en oktoberdag 1980. De höll svävande tal om "särskilda dimensioner" etc, etc, i skydd av altaret och av riksdagskvinnornas frånvaro!

Detta förnyade ifrågasättande av den legala aborten följdes upp i en TV-debatt där man talade om "den etisk-moraliska frågan som grundproblemet", "all etik bygger på en grund av förnuft", "vi måste respektera varandra", "börja den nya debatten." Några av kvinnorna frågade hur det kommer sig att mannen ständigt tar sig rätten att "tycka" i abortfrågan, är den som driver på i den-just-påbörjade debatten och oftast dessutom med felaktiga och missvisande fakta till sin hjälp.

Mänsklig lag

Etik? Moral? Förnuft? Respekt? En rad av våra vanligaste förekommande debattord i såväl regerings- som abortsammanhang. De förefaller illa definierade, konturlösa, till intet förpliktande. Det är dags att byta ut dem mot ord som täcker, har kontur och som förpliktar!

Det är du och jag som ansvarar för lagen. Må vi i vårt arbete sätta humanitet och solidaritet i första handlingsrummet. Må vi lära alla "särskilda dimensionare" att grunden för mänsklig lag måste byggas på frihet, upplysning och självansvar. **Rör inte vår abortlag.** □

Elise Ottesen-Jensen (Ottar)

ARBETARRÖRELSEN
- MÄNNENS ELLER MÄNSKLIGHETENS RÖRELSE?

Elise Ottesen-Jensen (Ottar) är mest känd som en av sexualupplysningens pionjärer, men hon var också under många år aktiv som socialistisk agitator och som journalist i arbetarpressen och en nydanare när det gällde att förbinda kampen för kvinnans frigörelse med kampen för socialismen. Ingrid Primander har sammanställt ett urval av Ottars kvinnopolitiska artiklar i Arbetaren och Brand på 20-talet, under titeln *Arbetarrörelsen - männens eller mänsklighetens rörelse?* Det är ett unikt stycke kvinnohistoria och presshistoria som här presenteras och som direkt griper in i och ger nya perspektiv på många av de frågor som idag diskuteras av den nya kvinnorörelsen.

Capris inkl moms 50:-

Finns i bokhandeln

Federativs

PERSONAL TILL VI MÄNSKOR

Till hösten ska Monica, som arbetar med vår distribution och administration, arbeta med barn. Micke, som sköter bildsidan på redaktionen, ska fortsätta sin teckningslärarutbildning.

Då behöver vi nya medarbetare till Vi människor.

Är du intresserad av ett spännande och krävande arbete? Stödjer du vår moderorganisations (Svenska Kvinnors Vänsterförbund - se bilagan) målsättning och handlingsprogram? Då är du kanske den vi söker som ny medarbetare?

Hör av dig senast den 1:a april till oss på
VI MÄNSKOR, 08/20 37 56,
Box 31 20, 103 62 Stockholm.

Bara brudar

Musik från kvinnofestivalen -78

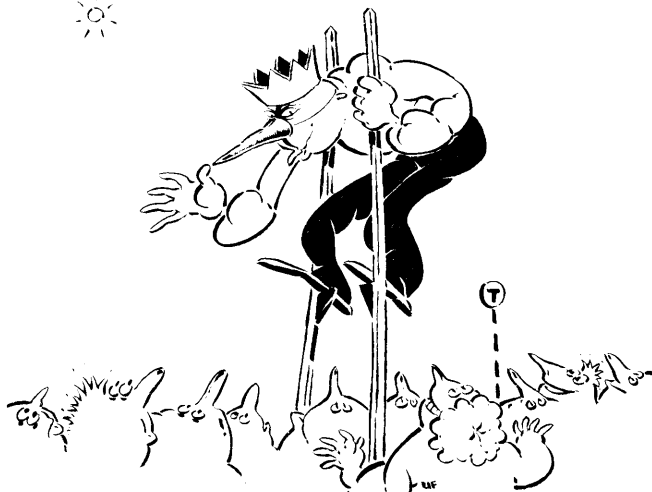

Kvinnokulturfestivalen -77

Lena Ekman

SAM-distribution Musik AB

Kan sändas
ofrankerad inom
hela Norden.
Adressaten
betalar portot.

nya
Teater
★**tidningen**

Svarsförsändelse
Kontonummer 5109
S-121 03 JOHANNESHÖV
SVERIGE

Möten vid en skärningspunkt

Internationella kvinnodagen 8 mars har en trasslig och märkvärdig historia. Dagen har varit något av en skärningspunkt för utvecklingslinjerna i den radikala kvinnorrörelsen förr och nu. När 8 mars på 1970-talet på nytt blev en dag av uppmärksammade och slagkraftiga manifestationer också hos oss i Sverige, skedde det genom ett samarbete mellan SKV och Grupp 8.

Hur gick det till egentligen? Vad var det som låg bakom? Kanske kan historien hjälpa oss när vi skall fatta våra avgöranden idag.

Harriet Clayhills har forskat i historien bakom den internationella kvinnodagen.

SKV är utan tvekan den av de äldre kvinnoorganisationerna i Sverige som har haft det livligaste samarbetet med den nya kvinnorrörelse som kom i gång i början av 1970-talet.

Det var i Vi Mänskor nr 2/1970 som Grupp 8 i första gången fick en fyllig presentation, med foto runt hela omslaget och uppmuntrande ord på redaktionell plats:

”Behöver det sägas att vi med stor glädje upplåter Vi Mänskors spalter åt Grupp 8 och hälsar dem varmt välkomna. Svenska Kvinnors Väns-terförbund har tidigare varit sammansatt av grupper om också på delvis andra grunder, det är nu en arbetsform som ligger i tiden.”

- Ja, jag vill prenumerera (4 nr/år 50:—)**
 Ja, jag vill beställa gamla nummer

- 2 (7:—) **FOLKTEATERN:** Norbergsspelet-Vikmanshyttan, Augusto Boal. Dessutom: Amerikansk tvåopera, barnteater.
 3 (12:—) **FOLKTEATER:** Tältprojektet. Maria från Borstahusen/Skänska teatern. Dessutom: Barnteater: Måste man *alltid* undervisa? Italienska risplockerskornas sångkultur.
 5 (10:—) **FINLAND:** Fria grupper, teaterutbildning, Juokko Turka: Farliga tankar, KOM-teatern, dansteatern Raatiko.
 6/7 (14:—) **HUR SKA VI ÖVERLEVA LEVANDE?** Kulturen i Filipstad, Surtevalsens – ett försök/Götateatern, Och bruket ska leva/Fria teatern Amatörteater: Studieteatern i Malmö, Tim-teatern i Sundbyberg.
 8 (7:—) **GOTLAND:** Närrevyn, Lära av historien/Sture Karlsson, LM-pjäsen – om författarsamarbete/Nya teatern.
 9 (10:—) **GYCKLARE:** Bondkomiker, August Bondeson, Dario Fo: Mysterio Buffo, Pulcinella genom tiderna.
 10 (10:—) **GYCKLARE IDAG:** Solvogren, Olof Buckard, Mullvaden-brigadmålare, Hasse Alfredsson, Anders Linder m fl.
 11 (10:—) **BARN, FANTASI, VERKLIGHET, TEATER**
 12/13 (20:—) **GRANDIÖST APNUMMER.** Verkligheten som teater. Övriga recensioner.

För lösnummer tillkommer 3:— porto + exp per beställningstillfälle.

Namn: .....

Adress: .....

Sänd in kupongen NU, men betala inte – förrän vi skickar räkning!

Kvinnor i Lågkonjunktur

möte: 8 mars kl. 19.00 ÅSÖ-gymnasium

ARBETE FRIA DAGHEM FRI ABORT

SOLIDARITET MED KVINNOR:

INDOKINAS
KVINNOR

BERNADETTE DEVLIN
ANGELA DAVIS

Internationella Kvinnodagen 8 mars

ARR. GRUPP 8 och Svenska Kvinnors Vänsterförbund SKV

affisch Ann Lidén

Det första gemensamma framträdandet av Grupp 8 och SKV skedde 8 mars 1972, då de två organisationerna tillsammans blåste nytt liv i firandet av Internationella kvin-

nodagen. Mer än tusen kvinnor samlades till möte i Åsö Gymnasium i Stockholm.

Internationella kvinnodagen har alltid varit intressant som skärningspunkt för ut-

vecklingslinjerna inom den radikala kvinnorörelsen. Jag skall återkomma till en genomgång av detta för det svenska 70-talets del, men för att förstå nutidshistorien bör vi först se på den historiska bakgrunden.

Vi bör undersöka

1) varifrån Grupp 8 fick idén att fira dagen

2) varför det uppstod kontakt med SKV om detta.

Women's Lib anknyter till tidig radikalism

Amerikanskor som jag fått kontakt med genom bokhandeln Kvinnfolk drog för några år sedan i gång en omfattande undersökning av hur, var, varför Women's Lib. egentligen tände på denna gamla högröda dag. Spåren leder till Berkeley University, där tydligen 8 mars i ny giv firades första gången 1969. Renée Côté, som jag har haft livlig kontakt med om detta, har fått uppgiften att det var Laura X som genom en visning av den ryska filmen "St Petersburgs sista dagar" upptäckte kvinnodemonstrationens betydelse för revolutionsutbrottet 1917, något som fick henne att åter lancera dagen.

Kvinnorna i St Petersburg hade gått ut på gatorna 23 februari enligt sin kalender = 8 mars enligt den västerländska. Det var med hänvisning till detta som Kominterns andra internationella kvinnokonferens i Moskva 1921 beslöt att välja 8 mars till fast datum för kvinnodagen. Tidigare hade den firats på olika datum dock alltid på våren.

1969, när Berkeley återupptäckte revolutionens kvinnor, hade den amerikanska radikalismen börjat återvinna krafterna efter 50-talets kommunistkräck och förföljelser. Något nytt hade kommit till: många kvinnor var på väg ut ur de mansdominerade vänsterorganisationerna och i

Vårkurs och sommarläger med SKV

SKV - Göteborg anordnar en lägervecka 10-16 augusti på Nordkroken, vid Vänern utanför Vänersborg. Är du intresserad av att delta så kontakta:

Zaida Hagman,
Höstvädersgatan 17,
417 33 Göteborg,
tel 031/54 19 94

SKV - Södra Värmland arrangerar en veckoslutskurs i Glava 22-24 maj. Tema: Kvinnor och fred. Anmälan senast 11 maj till

Monica Ranung, Bokliden 20,
667 00 Forshaga,
tel. 054/705 34.

gång med att bygga upp sin omstörtande verksamhet. De hade ett starkt behov av att få

med sig sin egen radikala historia, sina egna rötter. Internationella kvinnodagen fick symbolvärde. Pionjärer som Zetkin, Kollontay, Goldman togs fram och hedrades.

Och via England kom det hela till Skandinavien.

Nu vet vi alltså varför Grupp 8 gick in för Internationella kvinnodagen. Men SKV?

Kvinnodagens socialistiska tradition

SKV firade dagen internt sedan 1946, då förbundet blev medlem av Kvinnornas Demokratiska Världsförbund. Många av medlemsorganisationerna i KDV förvaltade i rätt nedstigande led den kommunistiska traditionen från Clara Zetkin och Kominterns kvinnosekretariat.

1910, när den andra internationella socialistiska kvinnokonferensen samlades

foto: Birgitta Lagerström

i Köpenhamn, var II:a Internationalens kvinnosekretariat förbindselänken mellan de kvinnoorganisationer som stödde de olika vänster-

partierna runt omkring i världen. På konferensens andra och sista dag antogs en resolution, här citerad enligt Morgonbris nr 9/1910:

"I samförstånd med proletariatets klassmedvetna politiska och fackliga organisationer föranstaltade socialistiska kvinnorna i varje land en kvinnodag, som i första hand tjänar till agitation för kvinnorösträtten. Denna fordran må belysas ur socialistiska synpunkter och i sitt sammanhang med hela kvinnofrågan. Kvinnodagen må givas internationell karaktär och förberedas väl."

Kvinnodagen firades därefter också i Sverige i nära samarbete med de olika vänsterpartierna.

Efter krigsutbrottet var det bara de neutrala länderna som kunde fira dagen och där blev den använd för starka protester mot kriget. 7 mars 1915 var det samnordiskt möte i Folkets Hus i Kristiania (Oslo) med den landsflyktiga Alexandra Kollontay bland talarna.

Vid utbrottet av revolutionen i Ryssland jublade först också de svenska arbetarkvinnorna, men sedan följde skapandet av III:e Internationalen, (den kommunistiska, Komintern), och splittringen i socialdemokratiska respektive kommunistiska partier. Detta förde till att de svenska socialdemokraterna tills vidare släppte kvinnodagen. 20-talets rent kommunistiska appeller och aktioner för dagen kan följas i de vänsterradikala tidningarna Röda Roster och Arbetarkvinnan.

I mitten av 20-talet började Socialdemokratiska Kvinnoförbundet ordna agitationsveckor på hösten kring sin egen internationella dag och 1929 övergick man till en kvinnodag i mars, i direkt konkurrens med kommunisterna. Detta kan följas i Morgonbris.

BEFRIELSEN ÄR NÄRA

Befrielsen är nära
tiden är nu mogen
Nu vaknar vi kvinnor
Å, alla kära systrar
dagen är äntligen här
då vi ger varandra stöd
att ta det stora steget
att klara av vårt sista prov
fram till rosor och bröd
åt var och en efter dens behov

Men, kan vi? Vill vi? Törs vi?
Jag, vi kan! Vi vill! Vi törs!

Och en dag ska barnen säga
tack mödrar det gjorde ni bra.
Ja en dag ska barnen säga
denna mänskliga värld vill vi ha.

Ur Jösses Flickor av
Suzanne Osten och Margareta Garpe

För 1930 till exempel rapporteras om 115 möten med 13 000 deltagare. Gatudemonstrationer var det bara kommunisterna som ordnade, sålunda i Stockholm 8 mars 1933, då Hitlers maktövertagande strax innan gjorde stämningen mycket upprörd. En av talarna var den för SKV:are fortfarande välkända Valborg Svensson.

I och med andra världskrigets stormar och Hitler-Tysklands ockupation av land efter land blev det slut på mycket, också på internationella kvinnodagar.

Men 8 mars 1945, medan kriget i Europa ännu pågick, samlades ett par tusen kvinnor till möte i Albert Hall i London. De representerade 20 olika nationer och många politiska riktningar men för enades ännu så länge i kampen mot fascismen. Det fanns en stark tro på att det nu skulle skapas en ny förståelse över alla gränser.

Samma tro låg bakom invitationerna till en kongress i Paris 26-30 november 1945. Initiativet kom från en organisation bildad av kvinnor ur

foto: Johanna Hald

den franska motståndsrörelsen. Deltagarna representerade verkligen ett brett spektrum av kvinnoorganisationer men endast ett fåtal av dem skulle komma att gå in i den organisation som bildades, Kvinnornas Demokratiska Världsförbund. Denna blev raskt i det kalla krigets tecken stämplad som en kommunistisk täckorganisation och socialdemokraterna beslöt att medlemskap i KDV var oförenligt med medlemskap i något socialdemokratiskt parti.

SKV gick som nämnt i KDV 1946 och blev därmed en av de få kvinnoorganisationer utan kommunistisk partibakgrund som anslöt sig.

I SKV:s historia fanns det många olika trådar. Från starten 1914 leddes det av frisinnade, liberala kvinnor som på 30-talet med en viss möda fick med sig en del socialdemokratiska kvinnor. Att SKV efter kriget anslöt sig till KDV berodde tydligen på de ledande kvinnornas övertygelse om att det var nödvändigt för fred och framtid att skapa kommunikation mellan väst och öst. I Vi Mänskors föregång-

are Vi Kvinnor skrev gamla fina Honorine Hermelin 1947:

”Stöd inte, göd inte kont-rarevolutionen. Utan sam-arbeta – samarbeta – sam-arbeta – så långt det förunnas oss och är möjligt, med dem som vet vad det kostar att resa sig upp mot dessa förtryckarmakter, vilka långtifrån att höra det förflutna till, alltjämnt tillväxer i makt och styrka.”

SKV miste sina socialdemokratiska medlemmar, med några få undantag – Andrea Andréen gick i stället ur SAP. Å andra sidan anslöt sig kommunistiska kvinnor för

foto: Birgitta Lagerström

första gången. När VPK:s tidskrift "Socialistisk debatt" hade ett temanummer om kvinnokamp (nr 1/1975) skrev Margit Daimar i en artikel om kvinnorna och det kommunistiska partiet:

”När jag blev medlem i det kommunistiska partiet 1950 var huvuduppgiften för en kvinnlig partimedlem att arbeta i Svenska Kvinnors Vänsterförbund. Målsättningen var att partimedlemmarna via en politiskt obunden organisation skulle nå ett bredare skikt av kvinnor med ett radikalt program.”

Till det de kommunistiska kvinnorna hade med sig i bagaget hörde alltså Internationella kvinnodagen – presenterad med en historieskrivning som var friserad också den, men betydligt mera sammanhängande än de här tidigare nämnda versionerna.

SKV i samarbete under 70-talet

50-talet och 60-talet präglades av kampen mot upprustningen och mot planerna på en svensk atombomb. 60-talet blev en omställningsperiod under vilken de globala sammanhangen blev tydliga för allt flera och Vietnamkriget kom i fokus. När den nya kvinnorörelsen dök upp var det något som glädde många utslitna SKV-are – vi minns den glada version av detta som gavs i "Jösses flickor" av författarparet Garpe-Osten och det fanns denna frisinnade tradition hos SKV som

jag tror gjorde rädslan för "feminister" mindre här än den varit hos kvinnoorganisationer med hårdare kommunistisk eller socialdemokratisk anknäpning.

Allt detta illustreras av aktionerna kring Internationella kvinnodagen, sådana vi kan följa dem år för år i Vi Männskor. Här några stickprov:

1974 hade SKV och Grupp 8 i Stockholm tillsammans ordnat tre hela dagar med aktiviteter, avslutade med solidaritetsmöte i Folkets Hus.

1975 firades dagen över hela landet, bl a i Göteborg med demonstration av 300 personer och tal av Barbro Backberger på Götaplatsen.

För 1976 nämner vi mötet i Uppsala, ordnat av SKV, Grupp 8 och den latinamerikanska kvinnogruppen Aukan i samverkan. Ruth Boman talade om Clara Zetkin.

1977 var det "bredast" på Gotland, där en nystartad SKV-avdelning samverkade med Grupp 8, Fredrika Bremerförbundet och husmorsförbundet Hem och Samhälle. I Stockholm samverkade SKV, Grupp 8, Arbetets Kvinnor och Lesbisk Front.

Ännu bredare eller brokigare, hur man vill, var arrangörslistora 1979. I Stockholm gick inbjudningen ut från Fredrika Bremerförbundet, Grupp 8, Internationella föreningen för invandrarkvinnor, Kvinnohusgruppen, Lesbisk Front och SKV.

Breddning – hur långt?

1974 är det sista år då kvinnodagen kallas socialistisk i Vi Männskor referat. Män deltog i demonstrationer och möten o m 1976, men sedan blev arrangemangen "helkvinnliga".

Under det officiella kvinno-

året 1975 uttalade sig FN för att dagen skulle omfattas av alla kvinnor i alla politiska läger, och detta har hos oss särskilt Fredrika Bremerförbundet tagit fasta på. 1979 var det första år då inga som helst socialistiska formuleringar var med bland huvudparollerna i Stockholm (fast de kom ändå med i taöet genom deltagarinitiativ).

I år har breddningen mött motstånd, eftersom många nu betraktar den som ren utslätning – något i stil med de borgerliga försök att göra 1 maj till en ofarlig "Arbetets dag" som gjordes på sin tid.

Vi måste fråga oss: hur långt och på vilka punkter är samarbete möjligt mellan människor (i detta tillfälle kvinnor) av olika politisk grundinställning? Vi behöver en grundlig diskussion om detta.

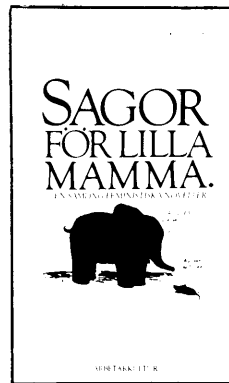
Min personliga uppfattning är, att verkligt samarbete (som är något annat än samgående i vissa dagsaktuella frågor) förutsätter en fundamental enighet om vad som bör förändras i samhället. På kvinnoplanet går det en skiljelinje mellan dem som bara vill göra kvinnor jämlika med männen i det förefintliga samhället och dem som vill förändra samhällsvillkoren för bägge könen.

I den historiska kontinuitetens namn hör SKV till de sistnämnda och bör enligt min mening inrikta sina krafter på samarbete med de rörelser som hör hemma där – miljörelsen, antimilitarismen, den radikala kvinnorörelsens olika förgreningar.

Låt mig sluta med att instämma i Louise Waldéns appell från 8 mars-mötet 1972:

"Kvinnans frigörelse är inte

möjlig utan en socialistisk revolution. En socialistisk revolution är inte möjlig utan kvinnans frigörelse." □

Ca-pris: 59:—

SAGOR FÖR LILLA MAMMA

av Zoe Fairbairns, Sara Maitland, Valerie Miner, Michele Roberts och Michelene Wandor

"Sagor för lilla mamma" är en samling noveller skrivna av ett engelskt kvinno- och författarkollektiv.

Novellsamlingen uttrycker en kollektiv strävan att gestalta typiska kvinnoupplevelser och söker sammansmälta dessa till en enhet. Novellerna är ordnade i tre avdelningar och skildrar kollisioner mellan "feminismen" och världen utanför; vad som kan hända om man ansluter sig till kvinnorörelsen och hur ens medvetande påverkas av deltagande i kvinnorörelsen. Översättare: Anna Pyk.

Arbetarkultur

Erövra freden

Fredsarbetet har en lång och stark tradition inom kvinnorörelser över hela världen. Vårt eget förbund, SKV, är ett exempel. Vi har alltsedan det bildades 1914, verkat för freden mot kriget.

"Kvinnor för fred" fnyser somliga provocerat, "vad innebär det – män för krig?" Är kvinnor fredligare än män? Den komplicerade frågeställningen berör Margareta Hjelm och Birgitta Holm – båda aktiva i Kvinnokamp för fred.

Första uppvaknandet ger skräck, gastkramning – siffrorna och hotet blir fattbart – jag vill inte veta att världen är full av galningar!

Sedan kommer ilskan, otåligheten – jag måste göra något! Var finns en plats att arbeta där jag inte måste betygsättas, där det inte avkrävs en politisk förklaring, där jag kan vara till nytta för att jag är kvinna, inte trots att jag är det?

När vi talar med varandra om varför vi är med i Kvinnokamp för fred så går det här mönstret igen.

Vi möter flera – "du som är med – berätta vad ni jobbar med nu".

Vi berättar om ilskan över Burenstam-Linders behandling av Maj-Britt Theorin i diskussionen om vapenexporten, ilskan som blev ett argt brev till B.-L. Vi berättar om blommor till modiga män som avslöjade ekonomiska försvarets brister och om lägret vi ska ha i sommar.

Kriget pågår. Här och nu. Manssamhällets härskarteknologi har

invaderat våra liv. Det är vi som måste bekämpa den. Det är vi som måste slåss för att våra barn ska få tillbaka sin framtidstro. Det är inte livet och förnuftet som sitter vid makten. Det är oförnuftet, vinstbegäret och döden.

Maria Bergom-Larsson

Vi arbetar en grupp kvinnor tillsammans. Det är så mycket vi inte behöver diskutera, vi har redan sett att de andra vet, att våra upplevelser av förtrycket är gemensamma. Vi har upptäckt att den verklighet vi ser inte stämmer med den bild maktmänniskorna försöker ge.

Vi hämtar kraft av varandra, det som binder oss samman är vissheten att freden måste värnas först av allt och att det är bråttom.

Det viktigaste är att det manliga medvetandet har snedvridits så att männen ofta inte längre vet vad som är människor och vad som är maskiner – ett tillstånd som bäst kan beskrivas som total alienation.

Berit Ås

Kriget som lösning av konflikter och organisationen av försvaret grundar sig inte enbart på rationalitet och faktiska förhållanden. De bygger mycket på ritual och myt – mannen som offerar sig – hjäl-

ten – St. Görän och draken. Kampen mellan det onda och det goda.

Vi måste kunna visa att det inte är vi som styrs av svärmiskt känslotänkande, utan att det är den ekonomiska, teknologiska och militära utvecklingen som diteras av, ur mänsklig synpunkt, irrationella krafter.

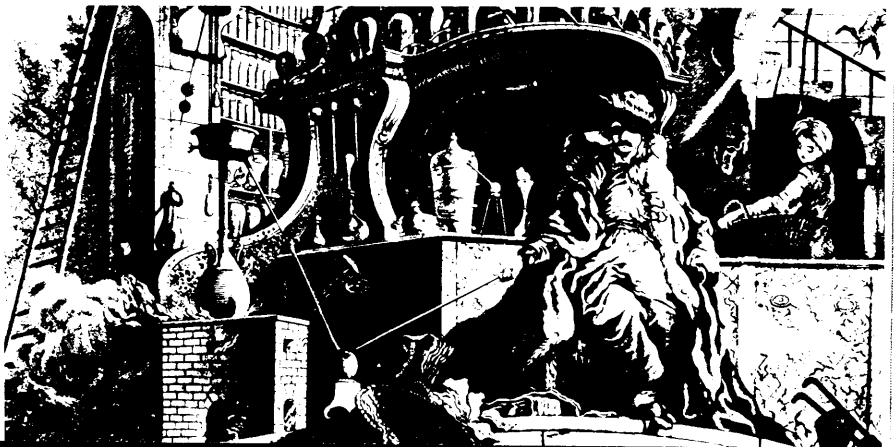
Maria Bergom-Larsson

Vi som kvinnor vill inte "bli försvarade", användas som alibin för en kapprustning till avgrundens rand. Alltfler talar om den folkliga opinionen som den enda lösningen och vi är en del av den.

Det här är vårt sätt att verka för freden, den antiauktoritära, antihierarkiska kvinnogruppen är vår arbetsform och vår metod är konstruktivt anarkistisk.

Ill. ur boken Uppfinningarnas historia. Detalj ur kopparstick.

Andra – män och kvinnor – må arbeta på annat sätt och i annan form och vi är beredda att samarbeta för det gemensamma målet FRED. Det kommer inte att bli en kortvarig kamp.

*Tanken att man skulle kunna skapa fred medan man uppmunt-
rar strävan efter ägodelar och
ekonomisk vinst är en illusion,
och en farlig illusion, därför att
den hindrar människor från att
inse att de står inför ett definit-
ivt val – antingen en radikal
karaktärsförändring eller ständ-
igt krig. Detta är en urgammal
situation: ledarna väljer krig och
folket följer dem. Idag och imor-
gon är situationen en annan.
Med den enorma utvecklingen av
destruktivkraft hos de nya vap-
nen är alternativet inte längre
krig utan ömsesidigt självmord.
Erich Fromm "Att ha eller att
vara"*

Just det, vårt samhälle måste förändras i grunden. Det är de grundläggande frågorna om mänskligt liv som måste ställas. Vi måste välja beslutsfattare som ställer de frågorna.

*... en stor del av informationen
som omger oss är till för att öka
förvirringen och den tjänar
krafter som vill synas oövervin-
nerliga som naturkrafter, som
har makt, som vill ha mer makt
och som därför betjänar sig av
lögn och verklighetsförfalskning i
gigantisk skala.*

*Kerstin Ekman vid Luciatåget
1979*

Vi börjar i vår grupp att slå hål på den falska verklighetsbilden. Vi lär oss formulera och argumentera, ger var-

andra idéer och styrka. Vi lär oss att man inte måste vara expert för att ha rätt att ställa frågor. Frågor ger kunskaper! Vi måste ständigt avtvinga maktmänniskor deras bild av verkligheten och visa när den är orimlig. Vi samlas till studiecirkel (i överlevnad, om vapenindustrin), planerar fredsveckor, gör sången till en kampform. Vi skriver brev till ministrar och andra ansvariga och ordnar demonstrationer. Var och en går in och arbetar med det hon vill. Av var och en efter hennes förmåga.

Fredsarbete

Våren 1978 Demonstration i Göteborg mot neutronbomben.

Hösten 1978 Seminarium Kvinnokultur "Hur vinner vi freden". Vi Män skor om kvinnor och fred. Kvinnokamp för Fred börjar arbeta.

Våren 1979 Seminarium mot kärnkraft. Aktion mot kärnkraft vid Ullstens radhus.

Hösten 1979 Flagg- o. banderolltåg mot kärnkraft (26 aug). Fackeltåg mot kärnkraft (12 dec).

Våren 1980 Seminarium om aktioner mot kärnkraft.

Sommaren 1980 Namninsamlingen "Kvinnor för fred". Kvinnokamp för fred ordnar sommarläger i Norrköping.

Hösten 1980 Konferens om organisation och arbetsformer. Demonstration mot IAEA-konferens. Föreläsningsserie i Göteborg om "Kvinnor och fred". Fackeltåg mot kärnvapen (12 dec).

Vi är en del av den folkliga opinion som kan bli stark nog att få rustningsspiralen att vända. När tillräckligt många män förstår, kommer det inte att finnas energi, pengar och arbetskraft för att producera vapen. Då kommer det inte heller att behövas Kvinnokamp för Fred. □

Fred

Fred kan inte upprätthållas på framtidens bekostnad
Fred är att leva på eggen mellan nuet och framtiden
Fred är att kunna se barnen i ögonen

Fred är inte tålmod
Fred är att inte stå ut med lidandet
Fred är att kämpa för livet

Fred är inte att avstå annat än från förmåner
Fred är att njuta av jorden
Fred är att äntligen kränga av sej ångesten och stanna och se sej omkring

Ur Ingrid Sjöstrands dikt
Fred

foto: Monika Englund

I nöd o

– en vacker tanke som möter en krävande verklighet. Tuomo Haapala och Marie Selander lever tillsammans sedan sju år. De har två barn, är båda yrkesverksamma musiker, politiskt engagerade och utåtriktade. Vad innebär kvinnans frigörelse för mannen, i vardagen, i arbetet, i kärleken? **Annelie Ewers** har intervjuat Tuomo.

– När Marie och jag träffades var vi inte precis tonåringar. Vi hade andra liv bakom oss, andra förhållanden. Men jag hade ju aldrig haft barn innan jag träffade Marie. Trolle var tre år när vi flyttade ihop så jag blev så att säga pappa över en natt.

Och med barnen kommer genast detta med fasta tider. Man märker att jaha, det finns några som inte klarar sig själva om inte jag hjälper dom. Dom måste få mat precis då, dom måste hit eller dit, dom kan inte gå i sommarkläder på vintern och tvärtom.

Det är där konflikterna kommer, i och med att det *måste* bli så inrutat. Det är så många saker vartenda dygn som *måste* göras. Och blir det då tjejen som tar på sej hela lasset – som det oftast blir – så blir det väldigt surt efter ett tag, för hon upplever att det är orättvist.

När du flyttade ihop med Trolle och Marie så flyttade du in i en "färdig" familj, i ett färdigt system på sätt och vis?

– Det kom väl allteftersom, när man växte in i sin roll som pappa. Och det svåraste då i början var inte detta med hemmets skötsel utan detta med Trolle. Första gången jag skulle till dagis ensam med honom, lämna, hämta . . . jag var skräckslagen. Tänk om han nobbar mej, tänk om han säger att nej, jag vill inte gå hem med dej, du är inte min pappa. Det var en sån skräck,

jag verkligen bävade. Och ofta blev det ju så att han prøvade mej, att han inte ville gå med, innan han accepterade mej, att jag bodde i huset och inte skulle försvinna nästa morgon. Det var en väldigt

foto: Gunnar Smoliansky/Bildhuset.

svår tid och det överskuggade nog mycket av dom praktiska problemen.

I början var det också så att Marie av gammal vana skötte

och lust

det där med tvätt och sånt. Men sen började det bli bråk ibland, nu fan, nu måste du göra det eller det. Först försökte vi med att "den som hinner gör grejerna". Men det funkade ju alltid så att det nästan jämt var Marie som insåg att nu, just nu måste det göras. Och jag tyckte att nä, det kan vi göra om några dar, det är inte så mycket. Min *toleransnivå* var mycket högre i det praktiska, jag kunde se mycket större högar av disk utan att gripas av panik, mycket större dammtussar.

Och så har vi då efter många diskussioner kommit fram till att det enda som håller är att dela lika. Varannan dag handlar en, varannan dag den andra. Lämna jag barnen så hämtar hon. Städar hon så tvättar jag. Vi bestämmer, helt enkelt – det är din tvättvecka nu och du får göra det, bäst du vill. Det fungerar automatiskt, om det inte är något alldeles speciellt man måste anpassa sig till.

Menar du att du har lärt dej ett annat sätt att se, Maries sätt, på vad som behöver göras hemma och hur det ska gå till?

– Jag vet inte, men jag tror jag har mycket till skänks eftersom jag från min barndom har fått axla ett fruktansvärt tungt ansvar. Mina föräldrar skildes när jag var sex och sen bodde jag och mina systrar med mamma. Jag var ju enda mannen i hushållet, så jag fick göra allt mansjobb och dess-

utom dela tjejjobben med mina systrar.

Men *trots det*, trots den uppmärksamhet och beredskap jag fått från barndomen är det ändå så att vissa saker upptäcker Marie alltid, alltid, alltid först. Det är på något sätt så otroligt djupt inelligande, detta med beredskap och uppmärksamhet mot vissa ting.

En sak som jag tror var viktig i början av vårt förhållande var att Maries föräldrar bor i Stockholm. Hennes mamma kommer då och då till oss och hon såg ju *allt*, hennes blick genomskådade rubbet. Hon har arbetat som städerska i hela sitt liv, har detta med att

städa i blodet.

Och då blev ju trycket från henne på Marie kolossalt mycket större än på mej. Jag har inget tryck, min morsa kommer hit från Finland en, kanske två gånger om året.

Ni har ett fungerande system för hur ni sköter de traditionella kvinnoysslorna men hur gör ni med "mansysslorna"? Går Marie in där?

– Hon tar inte lika stort ansvar som jag för gramfonskivorna, böckerna och stereon. Det är jag som märker när stiftet är dåligt och måste bytas och det är jag som byter det. Jag tror inte Marie bytt någon gång.

Men i övrigt gör Marie lika mycket som jag. Hon har verkligen gett sig fan på att lära sig typiska mansgrejer, där tycker jag hon är bra.

Har det förändrat dej och din syn på dej själv, det här att du har gått in och tagit din bit av s k kvinnoysslor? Och hur ser andra killar på dej?

– Hur andra killar ser på mej vet jag inte riktigt. Men jag märker en skillnad på killar som har barn och killar som inte har barn. Det är inte så entydigt, det finns grabbar som inte har barn men som är

Övriga foton i artikeln Marie Nilsson.

jättefina både med barn och med att hjälpa till och det finns killar som har barn men låter sin tjej göra allt ändå.

Men generellt tror jag mej kunna säga att killar som inte har behövt ta ansvar för hemliv och barn, dom är mera blinda.

Vad beror skillnaderna i killarnas beteende på då? Det finns gott om "medvetna" killar som lämnar hem- och barnansvaret till tjejerna.

– Jag har tänkt mycket på det och jag tror inte det finns något enkelt svar. Men en sak är att det händer så otroligt mycket omkring en hela tiden, dygnet runt. Saker man måste hålla reda på, världshändelser, lokala händelser, böcker, tidningar, TV, de senaste strömningarna, vad det snackas om – man måste intellektuellt och känslomässigt hålla reda på så mycket.

Och man klarar inte av det. Man börjar värja sej genom att skärma bort bitar av verkligheten som man inte orkar med, inte är intresserad av. Man kanske specialiserar sej på nån smal sektor, lyssnar på *en* sorts musik, läser *en* sorts böcker.

Och där menar jag att detta med arbetsfördelning kommer in. På sätt och vis var det mycket lättare förr, för då visste en kille att detta är mansjobb, mitt jobb. Och tjejen visste från barnsben att detta är mitt område, kvinnosysslorna. I dag krävs plötsligt av kvinnor och män att de ska kunna sina traditionella sysslor, *plus* den andra partens. Och då blir det nån-

stans omöjligt. Det praktiska tar över hela tiden. Slår jag mej ner i fätöljen känner jag hela tiden alla krav som strömmar över mej – gå och meka med den trasiga bilen, diska, byta blöja och dessutom vara en älskvärd människa mot den jag lever tillsammans med.

För att klara av det, för att behålla sitt förstånd, tror jag många faller tillbaka i en gammal invand mansroll, i en invand kvinnoroll. Istället för att säga att okej, vi delar jobben, men vi behöver inte dela precis efter gamla könsrollsmönster. Vi kan göra så att jag diskar och mekar med bilen och du tar elen och linneskåpet – integrera lite.

Det lyckliga vore om vi insåg att inte båda två behöver bära ansvaret för *allt* i förhållandet, det är slöseri med energi och liv. Komma fram till en vettig arbetsdelning, gärna rotera, men ta var sin bit under olika perioder.

Detta med att du har gått in i det praktiska – vad har det betytt för din kontakt med barnen?

– Många pappor som lämnar allt till mammorna får aldrig veta något om barnens värld eller om hur det är att lämna ett barn på dagis på morgonen som skriker och gråter och inte vill att mamma eller pappa ska gå. Vilken uppslitande grej det är att stå där och prata och argumentera och trösta och samtidigt kasta en blick på klockan – du har två minuter på dej. Det är ju horribelt att många männi-

skor slipper ifrån att känna ens en sån bagatell.

Det är klart att det måste betyda något för den känslomässiga kontakten mellan farsan och barnet om barnet ser att jaha, farsan kan komma till dagis lika mycket som morsan och är det nåt som måste göras så kvittar det vem av dom jag frågar. Framförallt borde det prägla barnens bild av hur deras egna liv ska komma att se ut. Är man van att se farsan stå och diska så är det inget laddat eller märkvärdigt med det som man måste försöka smita undan ifrån.

Jag hoppas ju att våra pojkar inte ska behöva bli sådär enögt pojkaktiga på sikt. Trolle som är tio år har inget emot att hjälpa till att diska och laga mat, samtidigt som han är väldigt intresserad av tekniska prylar och sånt. Så man hoppas dom ska få en bättre start, en bättre insikt än vad vi hade. Och dom hör ju våra bråk och lär sej förstå att det är sånt som man bråkar om när man bor tillsammans . . .

Vad har det positiva varit i er arbetsdelning, för Marie och dej, ert förhållande till varann?

– Den har bland annat betytt det att vi fortfarande är tillsammans efter sju år och tycker mycket om varann. Det skulle inte ha varit så om vi inte på allvar hade försökt dela de praktiska bestyren. Då skulle förhållandet ha pajat ihop för länge sen, på grund av bråk och oförutsedda konflikter.

Det har varit nyttigt att vi gång på gång har tvingat oss att hitta någon form av gemensamt ansvar. Vi har suttit på sängkanten när ungarna har somnat och pratat och pratat och pratat. Man kommer närmare varann, lär känna varann mycket bättre i och med att man tvingas dryfta en

massa. Och då har jag lärt mej förstå Maries bakgrund bättre, varför hon och en massa andra tjejer är som dom är i förhållande till hemarbete. Och hon har lärt sej förstå varför det är så jobbigt för killar med ansvar för barn och blöjbyten.

Du har aldrig velat rymma eller känt dej fången?

- Nej, aldrig rymma, men fången har jag väl känt mej. Speciellt när man har småbarn som hela tiden kräver ens närvaro, uppoffringar och man väldigt mycket får tränga tillbaka det man själv vill. Men man måste inse att det faktiskt är så att när man får småbarn så får man under ett par år skita i att ha några större ambitioner att kunna göra något själv, i större skala. Man hoppas alltid att nu, nu har ungarna somnat, nu ska jag läsa något, skriva, gå på bio. Men antingen orkar man inte eller vaknar barnen efter fem minuter eller nåt sånt.

I sådana stunder, när man väldigt länge har väntat på att få göra något för sej själv . . . kanske vi, Marie och jag, skulle göra något tillsammans, ba-

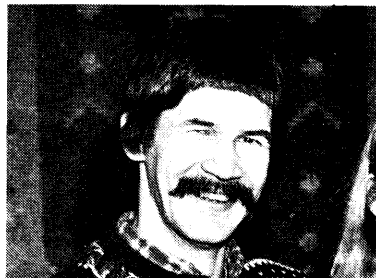
ra för att få vara med varann, vi är ju inte bara mamma och pappa utan också en tjej och en kille som tycker om varann . . . i sådana stunder är det ibland jävligt jobbigt att ha barn. Det är så mycket av ens egna önskemål som måste stå tillbaka och ibland tänker man att man har bara ett liv. Det är klart att vi också får väldigt mycket av barnen, men det blir en massa besvikelse om vi tror att vi ska kunna fortsätta leva som vi gjorde innan barnen kom.

Egentligen borde alla män och alla människor få någon form av större beredskap eller hjälp att möta olika situationer i livet, att leva tillsammans, få barn, skiljas . . . det är sånt man borde ha beredskap inför. Det är orättvist av samhället, ansvarslost av föräldrarna att släppa sina ungar blint blåögda in i förhållanden på jakt efter drömprinsar och prinsessor. Det finns undervisning i allt, utom i det man verkligen behöver. Och föräldrarnas liv, som man borde kunna lära sig något av, förblir på något sätt alltid en hemlighet.

När du nu har berättat så är det lätt för mej att hitta saker som Marie har bidragit med i ert förhållande och kanske lite svårare att hitta "dina" bitar?

- Jag ser det själv inte så att Marie bidragit med det mesta. Jag tror att vi har väldigt bra lyckats behålla våra

identiteter. Jag känner inte att jag har behövt göra avkall på mej själv . . . och jag är inte den som viker mej i första taget. Visst har jag fått mycket av Marie, men samtidigt känner jag inte alls som jag bara har anammat henne, utan hon har också fått grejer av mig. Det var viktigt för oss att vi hade våra livserfarenheter innan vi träffades. Man lär sig av varenda människa man lever tillsammans med och av vartenda jobb man haft. Och

det vi är idag är väldigt mycket dom nätterna och dagarna som vi har varit tillsammans och grälat och älskat och pratat och gjort saker.

Aven om det skulle gå åt helvete en gång så hade jag aldrig velat vara utan Marie och barnen. Jag har fått enormt mycket till skänks genom vårt förhållande. Om jag hade tänkt annorlunda, varit mitt i karriären på ett annat sätt, varit tvungen att konkurrera och prestera på jobbet då hade det nog varit annorlunda. Men man väljer faktiskt sitt levnadssätt till viss del. Nu tjänar jag kanske en tredjedel av vad jag kunde göra om jag prioriterade karriären.

Jag känner det som att det i vårt förhållande har varit ett otroligt lyckat fall av ömsesidigt utbyte av idéer och påverkan. Och jag tror inte att Marie har behövt göra avkall på sej själv eller förneka sig själv.

Jag har inte behövt förneka mig, jag känner mej just nu ovanligt *hel* på något sätt, som mej själv. □

Böcker vi läst.

Jag fick mig en välgörande dos "ollonmystik" när jag läste **FÖRNEKELSEN** (Liber) av **Bo Eneroth** och **ETT TVÅ TRE** (Rabén & Sjögren) av **Arne Melberg**. Båda böckerna gav mig mycket friska och välkomna tankar. De är nära besläktade med varandra och rör sig kring frågor som säkert långt fler manspersoner – mellan sådär 20 och 40 år – än jag mår bra av att läsa. Båda böckerna kretsar kring den manliga sexualiteten och otryggheten.

Arne Melberg går djupt in i sökandet efter alternativ till dagens manlighet som är präglad av burdus erövrarmentalitet och otålighet. Han skriver väldigt fint om en vision av ett möjligt uppbrott från vardagens hindrande band och om utvecklingen till en hel människa som förenar den manliga och kvinnliga sidan till ett.

de flesta människor. Med ett värderingssystem som ofta omedvetet går tillbaka till en svunnen barndoms inlärd normer om det goda och det onda, blir för mig Förnekelsens funderingar kring Gud, Djävulen och rädslan otroligt uppmuntrande.

För mig blev uppbrottet från religionen, Gud och djävlar – även om jag aldrig sett mig som troende – tämligen tvärt i samband med det politiska uppvaknandet och protesten mot föräldragenerationen. När jag nu rids av maran på nätterna eller plågas av oförklarlig rädsla så har jag bara förnuftet och förträningen till hjälp och det brukar inte hjälpa så långt. Eneroths bok ger mig som sagt en rejäl knuff framåt.

Den politiska medvetenheten jag och andra skaffat oss är ett ypperligt stöd, men den måste förstärkas för att hålla livet ut. Det allmänna och det teoretiska har Melberg, Eneroth och jag kunnat lära oss någorlunda. Nu måste det privata och praktiska också lyftas fram från skamvrån. I stället för skratt- eller gråtorger vid sidan av idrottsarenor eller TV-apparater måste vi börja bryta ihop bland kompisar – på jobbet och på fritiden – gråta och skratta mot varandras axlar för att komma vidare.

Tuomo Haapala

Under 70-talet utkom en mängd böcker som öppnade dörren till kvinnovärlden. Kvinnliga författare delade med sig av sina erfarenheter som kvinnor. Böckerna var direkta eller indirekta uppmaningar till förändringar och förbättringar av kvinnors villkor.

Dessa böcker mottogs på många håll med öppna armar. Försäljningssuccé följde på försäljningssuccé.

Nu blåser delvis andra vindar och de friskar i. Det märks i den förvirrade debatten om "bekännelseromaner" och också i en del nya böcker. Ett exempel är **Mannen i kjol** (Bonniers) av **Anna Wahlgren**.

Hon beskriver en avskämd figur, byråkraten från Verket med en "kompleterande faktor" som sköter hem och barn. Karriären är det enda viktiga, människor är dumma och lättmanipulerade. Här visas schablonbilden av mannen – ojämlig och utan känslor. Men schablonbilden föreställer denna gång en kvinna, Karla, som helt har anpassat sig till manssamhällets villkor och som dessutom anser sig vara frigjord och kvinnomedveten.

Det skulle kunna vara ett intressant tema nu när kvinnorörelsen omvärderar så mycket och kritiskt och självkritiskt granskar föraktet för kvinnovärlden.

Men i Anna Wahlgrens analys av 60- och 70-talets kvinnorörelse blir följden just "mannen i kjol". Hon inte ens antyder någon annan möjlighet.

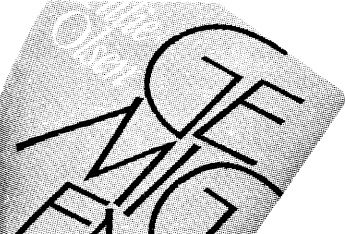
Speciellt fascinerad blev jag av bokens tredje del. Där visas bokens jag i ett badhus tillsammans med män från gamla Grekland. Den lyfter läsaren till höjder där tiden försvinner och historien blir en hjälpreda för åttiotalets kortsynta och fyrkantiga pojkar.

Bo Eneroths bok är den första jag läst om religionen på ett sätt som genast slungar mig en bit framåt på livets vandringsstig. Jag är uppvuxen under 40- och 50-talet då religionen var gemensam nämnare och normsystem för

En kvinna som varit aktiv i kvinnorörelsen och som krävt jämlikhet i hemmet skildras som en som haft fel, ångrat sig och nu sitter ensam och bitter. Dagens är bara en dålig förvaringsplats dit barnen tvingas av föräldrar som inte vill ha dem. En abort beskrivs som en avrättning.

Romanen är ett slag under bältet på alla oss kvinnor och män som kämpar för att förändra våra roller och relationer. Kan A W verkligen tro att vi i kvinnorörelsen vill ha Karlas liv, eller snarare, att hennes liv skulle bli en nödvändig följd av vår strävan efter jämlikhet.

Den här boken får mig att inse att de landvinningar kvinnorörelsen bidragit till, såsom fri abort, fler daghem och större jämlikhet mellan män och kvinnor inte är självskrivna.

En helt annan stämning finns i **Tillie Olsens Ge mig en gåta** (Trevi, översättning Elsa Lundgren).

Denna novellsamling publicerades i USA redan 1962 men har inte översatts till svenska förrän nu. Jag hade hört så mycket gott om den här boken när jag öppnade den att jag väntade mig att bli besviken. Men jag blev helt tagen. Vilka underbara berättelser. Sorgsna och lågmålda. Det är verkligen kvinnolitteratur, skriven av en kvinna om den kvinnliga verkligheten som ofta också är barnens.

Hon beskriver, så nära, hur alla de dagliga, materiella omsorgerna om många barn, gör det omöjligt att också tillfredsställa barnens själsliga behov som hon förstår och upplever så väl eftersom hon lever så nära dem. Hon skulle räkna till om bara mannen tog sin del men det gör han ju inte. Ett utslitet tema, kan man tycka, men inte alls när Tillie beskriver det i två av de fyra novellerna.

Jag hoppas att många hittar den här fina novellsamlingen. Den kommer alltid att vara aktuell.

Två böcker på ett helt annat tema är **Irene Matthis: Orden som fånglar oss** (Norstedts) och **Marianne Ahrne: Äppelblom och ruiner** (Norstedts). Båda böckerna handlar om Rune som är psykotisk och som åker ut och in på mentalsjukhus.

Irene Matthis är läkare och psykoanalytiker men vill i relationen till Rune hoppa av den rollen. Irene och Rune träffas i Runes hem, tillsammans med Marianne. Rune talar, hans psykotiska språk flödar. Fantastiska berättelser om andra tider, platser och dimensioner. Ibland muntligt berättade, ibland nerskrivna. Irene försöker, under väldig vanda, tränga in i det symboliska språket och förstå det.

Till sist upptäcker hon att det inte går att förstå därför att Runes text inte kommunicerar. Det är kanske hans budskap: Oförmågan till dialog – den totala ensamheten. Med sitt språk och synsätt försöker hon jämföra sjukhusjournalens språk med Runes eget och se vilka konsekvenser skillnaderna får för Rune.

Irene ger sig inte ut för att beskriva Runes livshistoria som han ser den utan mer sitt eget möte med honom och vad det väcker hos henne. Mig har boken stimulerat till viktiga diskussioner om de livspositioner vi väljer och de roller vi ibland tvingas spela.

Äppelblom
och
ruiner

Mer förförisk och lättläst är Marianne Ahrnes Äppelblom och ruiner. Det är hennes debutroman. Hon berättar fångs-lande om sitt liv med Rune och hur hon genom honom minns och förstår sin egen uppväxt. Hon frågar sig varför Rune är sjuk medan hon själv är frisk?

Först fascinerar hon av Runes psykos och försöker följa och förstå honom i hans värld och fantasier. Så småningom inser hon vilket oändligt lidande de rymmer.

Irene Matthis och Marianne Ahrne är två modiga kvinnor. Irene kämpar med sin läkarroll och Marianne vågar komma denne sjuke man nära och ha ett förhållande med honom. Inte minst modig är Rune som släpper till hela sitt liv när han deltar i och därmed möjliggör publicerandet av böckerna.

I bakgrunden skymtar hans terapeut vars arbete med Rune inte närmare tas upp i någon av böckerna och det är ju riktigt på ett sätt. Dock finns risken att de oavsiktligt undervärderar det professionella arbetet med svårt psykiskt sjuka patienter, som ju Rune är. Inte alla har en Marianne och en Irene och frågan är om ens det räcker.

Mia Torpe

Irene Matthis
Orden
som
fånglar

...läst

Röda kvinnor

Anarkisten Emma Goldman (1869–1940) har hittills varit obeaktad i Sverige, också av den nya radikala kvinnorörelsen. Men nu är tiden tydliggen mogen. I höstas utgavs på svenska dels **"Anarkistiska minnen"** (288 s, Korpen), dels **"Den dansande agitatorn"** (158 s, Federativs klassikerserie).

Det är utmärkt att Emma Goldman nu tas med bland de pionjärer som dagens samhällsförändrade kvinnorörelse kan hämta styrka av. Frågan är om hon inte rentav passar bättre till detta än de tre som Grupp 8 hittills har gjort affischer av . . .

Alexandra Kollontay, Clara Zetkin och Rosa Luxemburg har utnämnts till portalgestalter i den radikala kvinnohistorien utan att bli närmare studerade och analyserade. Alla var de militanta, partitrogna kommunister, och hur förhåller vi oss egentligen till det?

Kollontay är den enda vars ställningstaganden och skrifter blivit någorlunda kända i Sverige, tack vare nya upplagor hos Gidlunds. Hon är också så pass motsägelsefull att vi kan se kvinnan, ja feministen innanför partiskalet.

Luxemburg har rört vår fantasi först och främst som ett gripande människoöde. Som ideolog är hon praktiskt taget okänd hos oss.

Vad Zetkin egentligen sade och skrev är inte heller närmare bekant. Men redan ett ytligt studium av hennes liv visar att hon såg arbetarkvinnornas organisationer först och främst som stödorganisationer för det kommunistiska partiarbetet. När feminism idag är ett skällsord i Sovjet och Östeuropa, så är det helt i hennes anda. Vilket inte hindrar att hon var en imponerande dundergumma. Jag hoppas mycket av den biografi som Ruth Boman arbetar med.

Vi borde veta mer om Luxemburgs och Zetkins liv och läror, de är viktiga för vår egen diskussion om förhållandet mellan kvinnouppror och partiarbete. Att studera bara det som stämmer med våra förutfattade meningar för inte långt.

Låt oss nu se närmare på de två svenska Goldman-utgåvorna. "Anarkistiska minnen" är en förkortad version av Goldmans självbiografi "Living My Life" (1931!, redigerad och kommenterad av Michael Helm. Den föreligger sedan ett par år på danska. Suzanne Almqvist står för den svenska texten – ett och annat krångligt uttryck har slunkit igenom (exempelvis "det beklagliga inträffandet") men stort sett löper den bra.

"Anarkistiska minnen" är en fragmentarisk volym men sjudande livfull. Goldman skrev sin självbiografi vid 60 års ålder, med stöd av sina brev som hon samlat in från många vänner. Hon befann

sig alltid i stormcentrum, kompromisslös som hon var i kampen för organisationsfrihet, yttrandefrihet, sexuell frihet. Hon var övertygad om att när människornas energi en gång befriades skulle den bygga upp en ny värld – framtidens fria individer skulle naturligtvis samverka.

Besvikelsen över utvecklingen i Sovjet efter revolutionen var hennes livs tragedi och avsnitten om vistelsen i Sovjet 1919–21 är minnenas mest skakande avsnitt.

Korpen-boken har en efterskrift av Helm, en rätt ordinarie teoretisk utredning om anarkism.

"Den dansande agitatorn" är ett urval av Goldmans brev, essäer, tal och minnen gjort av Anita Goldman, som också skrivit en inledning. Ett redigeringsfel är att det visserligen finns en lista över de böcker som avsnitten i urvalet kommer från, men att vi inte får veta vad som har vilken källa. Det borde ha angetts vid varje avsnitt.

Anita Goldmans inledning till boken har många kvinnopolitiskt intressanta synpunkter.

Hon konstaterar att Emma Goldman inte var feminist, om man med feminism menar "att kvinnans befrielse från patriarkalt förtryck är det centrala i människans frihetskamp och att kvinnor bör prioritera samarbete med sina systrar, framför allt annat arbete". Men, med en annan definition av feminism kan hon betraktas som en av sin tids största feminister, om man nämligen anser att en feminist är en kvinna "som både i teori och praktik konsekvent vänder sig mot patriarkatets definition av vad en kvinna är och vad hennes roll i världen bör vara", och en kvinna som stöder och kämpar för sådana grundläggande kvinnokrav som rätt

till preventivmedel, rätt att vara ogift och älska vem man vill likaväl som rätt till rimliga arbetsförhållanden och högre lön, en kvinna "som aldrig kompromissar om sin identitet som fri människa, även om det innebär att hon måste ge upp det käraste hon har".

Anita Goldman gör också intressanta jämförelse mellan anarkismens arbetsmetoder och den nya kvinnorörelsens sätt att arbeta i små, fritt samverkande grupper. "I kvinnorörelsen är det personliga politiskt; individen, individens känsla, gruppens dynamik och samtiden undertrycks inte till förmån för en heroisk men avlägsen framtid". Hon önskar dock att kvinnorörelsen skall utvecklas i riktning mot mera aktivt deltagande i de stora politiska frågorna och är glad över att den på sistone gått aktivt med i kampen mot kärnkraft och upprustning. "För att kvinnorörelsen skall bli en verkligt revolutionär rörelse, och inte reformera kvinnorna in i manssamhällets auktoritära system, så måste den medvetandegöra sin *spontana anarkism*, kalla den för dess rätta namn och applicera den på samhällets alla frågor", hävdar Anita Goldman.

Det finns utan tvekan möjligheter till en förnyelse av kvinnodebatten i denna riktning.

Familjeflickor

1980 utkom också "**Kamp för ett nytt kvinnoliv**" av Beata

Losman (245 s, Liber), som tagit fram en rad borgerliga kvinnors livsproblem från och med sekelskiftet, sådana de kommer till uttryck i efterlämnade brev o a papper, och vidare 'Emilia Fogelklous "**Brev till vännerna**" i urval och med inledning av **Gunnel Vallquist** (232 s, Natur och kultur).

Detta är förvisso kulturhistoriskt intressant dokumentation, men har vi kvinnopolitiskt något att hämta ur dessa familjeflickors öden? Jag menar ja. Deras frustrationer och överspändhet hjälper oss att förstå det inre arv, den "programmering" av kärleksförväntningar, lydighet, oföretagsamhet som vi fortfarande dras med.

Losmans bok har undertiteln "Ellen Keys idéer och deras betydelse för sekelskiftets unga kvinnor", men detta är en smula missvisande. Boken inleds med en analys av Keys "kärleksreligion": hennes upphaussande av kvinnans egenart, hennes (teoretiska) bejakande av den stora sinnligheten, om och i fall den förenades med själarnas kompletta harmoni. Den följande presentationen av olika kvinnor (kända och okända) skall enligt dispositionen relateras till denna keyska lära, men det blir lite pressat eftersom bara ett par av dem verkligen har fördjupat sig i Key. Snarare är det ett helt tidsläge som skapar deras vacklande mellan drömmar om yrke och drömmar om äktenskap. Sexualitetens koppling till enorma etiska krav orsakar i några fall verkliga tragedier.

Emilia Fogelklou (1878-1972) får i Losmans bok en plats som motståndare till "kärleksreligionen". Hon var en fängslande personlighet vars böcker borde läsas mer av oss idag - till exempel "Bortom Birgitta", liten till

formatet men sprängfylld med idéer.

Fogelklou var en passionerad natur men kanaliserade all sin glöd i Gudsupplevelse och andra andliga extaser. En sann jungfru, trots det korta och tydliga "vita" äktenskapet med Arnold Norlind.

I sin inledning till brevvurvalet ger Gunnel Vallquist huvuddragen i Fogelklous liv samt en bibliografi och redogör dessutom för sina huvudsynpunkter vid urvalet. trots denna bakgrund kände jag för min del vid läsningen av breven ett starkt behov av att veta mera om adressaterna, om relationerna mellan dem och Fogelklou, om hela "ramen". Förhållandet till Key blir till exempel närmast obegripligt här, det ges klarare hos Losman.

Det hela blir fragmentariskt, intresset väcks utan att bli tillfredsställt. Men en massa idéer och uppslag dyker frma och får mig att längta efter en stor Fogelklou-biografi.

Ytterligheterna berör ofta varandra, som bekant. Två människor kan likna varandra i själva styrkan hos sina moraliska krav fast de hyllar skilda ideal. Sålunda hävdar både Fogelklou och Goldman att fula medel aldrig kan helgas av något vackert ändamål: om inte medlen är etiskt i klass med målet kommer målet att förvanskas.

Och hur typiskt för *alla* visionärer är inte Fogelklous: "Med mindre än saligheten kan vi inte nöja oss."

Harriet Clayhills

Vi bygger framtiden

Vi måste lyfta fram frigörelsens djupaste innebörd. Kämpa för nya livsvärden som blir grunden för den framtid vi skapar. Ord och handling måste förenas. Det är kvinnorörelsens viktigaste uppgift skriver Wawa Sjödin.

80-talet blir utan tvekan ett decennium då polariseringen skärps i samhället. Vilket innebär kaos. Destruktiva tendenser. Upplösning. Men samtidigt också möjligheten att frigöra den mänskliga skaparkraft som finns hos oss alla, men som trycks ner så effektivt idag.

80-talet blir en tid då våra gamla fästen rämnar och vi ställs inför ett svårt val – att fly undan i rädsla och panik eller att anta utmaningen – att se krisen som en resurs för frigörelse.

"Att våga är att förlora fotfästet en stund. Att inte våga är att förlora sig själv."

S. Kirkegaard

En absolut förutsättning för att vi ska våga gå ut på okänt vatten är att vi känner, åtminstone ett litet, fäste i framtiden. Känner att det är möjligt att skapa något nytt och bättre. Vi behöver känna stöd hos varandra. Vi behöver levande exempel i kring oss som visar att det går att omvandla. Och jag tror att vi mer än någonsin behöver en tro – en livsfilosofi där kärleken till livet är det centrala.

"Att älska är en produktiv verksamhet. Det innebär att ha omsorg om, att väl känna, vara motlaglig för, bejaka, ha glädje av;

en människa, ett träd, en målning, en idé. Det betyder att bringa till liv, att öka hans/hennes/dess livsaktivitet. Det är ett självförnyande och självutvidgande skeende."

E. Fromm

Nya livsvärden

Här tror jag kvinnorörelsen har sin viktigaste uppgift i framtiden. Att lyfta fram frigörelsens djupaste innebörd. Kämpa för nya livsvärden, som blir grunden i den framtid vi skapar. Livskvalitet. Meningsfull produktion. Gemenskap. Jämlikhet. Kärlek. Balans med naturen. Resurshushållning. Demokrati . . .

Och ge dessa begrepp ett positivt och realistiskt innehåll.

Ord och handling måste förenas. Menar vi allvar med ord som dessa och är vi verkligen beredda att ta med alla kostnader i våra kalkyler, då skulle det mesta vändas upp och ner.

Det skulle bli lönsamt att bruka resurser – i naturen och hos människan – istället för att förbruka och skapa avfall. Det skulle bli lönsamt att utveckla regioner istället för att aveckla dem, att skapa balans mellan stor- och småskalighet, samverka, kontrollera tekniken. Självhushåll-

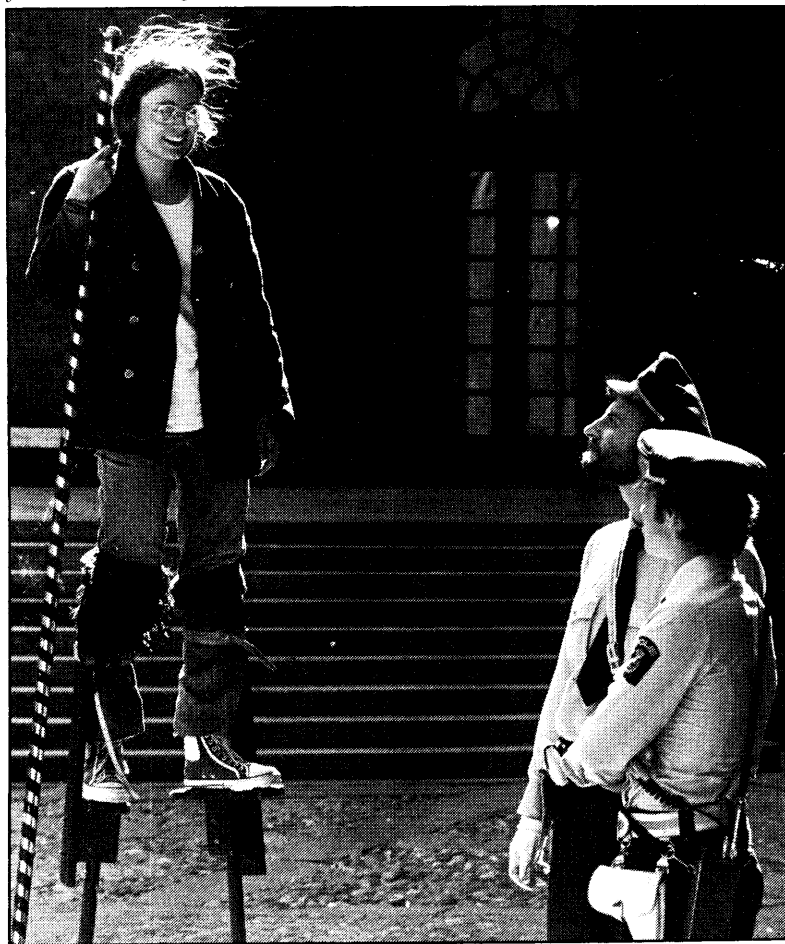
foto: Marie Nilsson

ning och självtillit skulle vara självklara begrepp i en planerad ekonomi. Med andra mål för livet än maximal företags-ekonomisk avkastning på kapitalet skulle det vara självklart att planera samhället långsiktigt, precis som det skulle vara självklart att ägna mycket tid och kraft åt demokratifrågorna. Produktionen skulle organiseras så att barnen fick en större plats. Att frigöra deras skaparkraft skulle bli den kanske viktigaste uppgiften, eftersom barnen är den största resursen ett samhälle har.

Skapa alternativ

Vi kommer aldrig att orka om vi försöker tackla helheten som en serie tårtbitar isolerade från varandra. Vi måste komma åt sammahangen mel-

foto: Micke Berg

lan bitarna, se djupet, inte bara ytan. Först då kan vi arbeta i det lilla och samtidigt förstå hur vi påverkar det stora.

Det finns en förbindelse, t ex mellan att ändra sina matvanor rent privat, arbeta för att förändra handels- och jordbrukspolitiken och att stödja de fattiga och hungrande folken i tredje världen.

Det finns ett samband mellan att skapa exempel – alternativ här och nu som kanske stämplas som "orealistiskt flumm" – och att arbeta inom systemet.

Alternativa energiexperiment backar upp arbetet med att förändra kommunernas energiplaner. Kooperativet Norrkläder kan bli en injektion för att förändra den fackliga attityden inom tekoindustrin. Ändrade konsumtions-

vanor påverkar handeln och produktionen.

Den enda garantin för att vi inte ska hamna fel mitt i kaos och upplösning är att vi samlas kring ett *alternativ*. Att utforma en klar plattform som kan ge oss styrka att hålla rätt kurs genom alla stormar.

Kvinnor och män

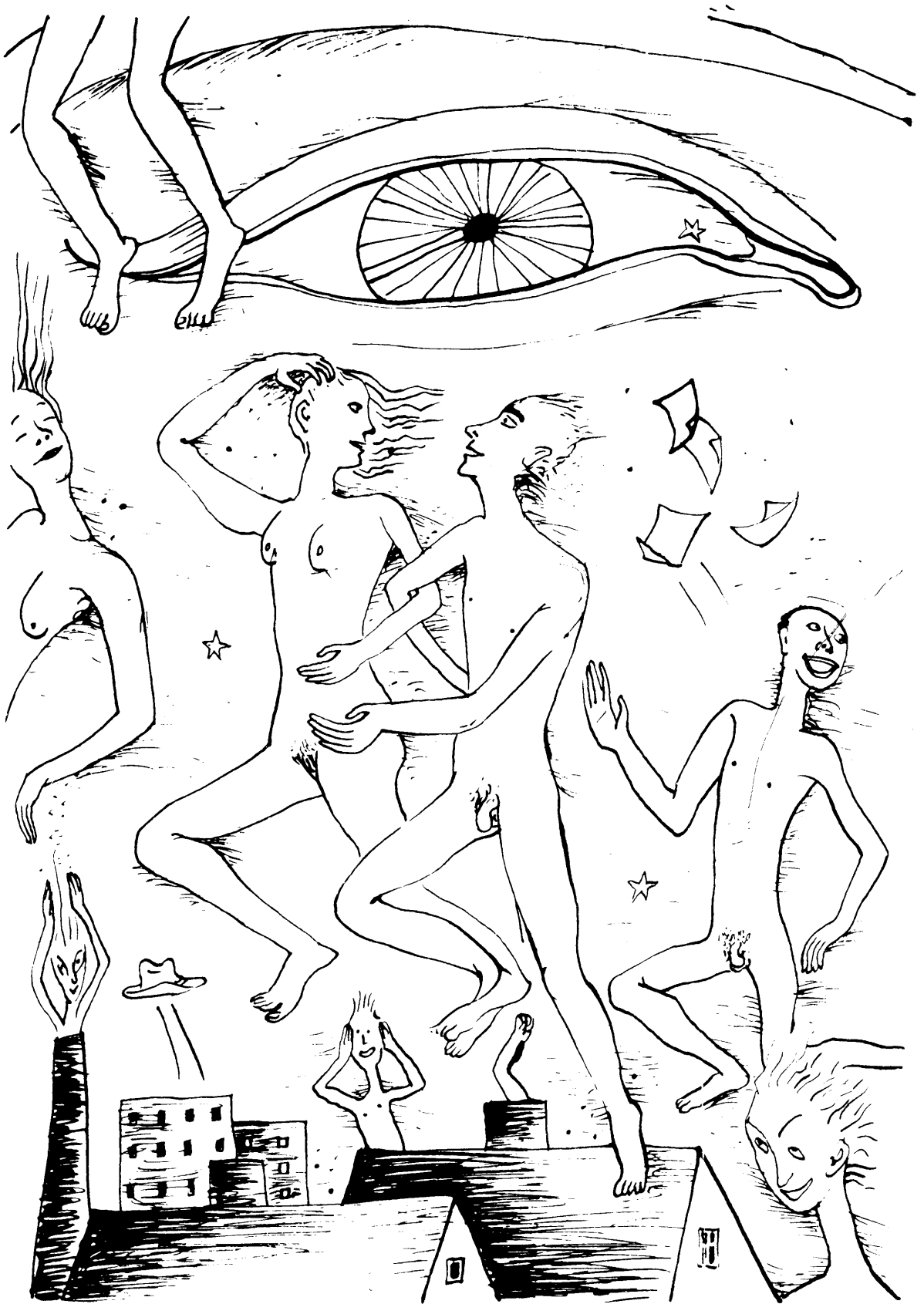
Vi kvinnor kommer att behöva varandra mer än någonsin under 80-talet. Det är viktigt att vi inför manssamhället kan stå för vår relation till barnen. Vårt behov av kärlek. Behov att vårda. Och vår tveksamhet inför att "göra karriär". Här har vi mycket att dela med oss. Mycket att vara stolta över. Men vi får för den skulle inte glömma dialogen med de män som också söker befrielse. (Någonstans djupt inom sig söker *alla* befrielse.) Vi får inte heller glömma att kampen är en klassfråga, även om jag tror att den traditionella högervänster-skalan i politiken spelat ut sin roll. Länge än kommer människor att stå emot människor. Därför att vi har olika roller i systemet.

Kvinnorörelsen behövs. Men den kommer att ta nya former. Exakt hur kampen kommer att organiseras på 80-talet vore dumt att spekulera om. Jag tror personligen på begreppet mångfald. tror att oläika former kan och bör existera sida vid sida för att berika varandra. Vi måste våga pröva. Och ompröva.

"All frigörelse måste bestå i att föra den mänskliga världen och de mänskliga förhållandena tillbaka till människan själv."

K. Marx

Det viktigaste är *riktningen*. Att vi människor och vår förmåga att skapa ett liv i balans med naturen blir utgångspunkten. □

teckning av Gittan Jönsson.

Vi är dom nya kvinnorna.

**Vi är dom nya kvinnorna som fått utbildna oss.
Nu vill vi återknyta banden
med arbetarklassen, våra mödrar.
Vi är dom nya kvinnorna, dom historielösa kvinnorna.**

Vi här här nu. Vi tänker inte lura någon.

Det är vi som hade dom byktvättande mödrarna.

**Det var dom som strök karlarnas blåskjortor.
Det var dom kvinnorna som slutligen lämnades
med elektrisk köksutrustning och ensamhet.
Vi talar om våra gamla mödrar nu.**

**Vi var aldrig på allvar deras döttrar då.
Vi bara bligade och förskräcktes.
Nu vill vi bära dom gamla kvinnorna med oss.
Vi skulle vilja återföda dom och
vagga dom in i den nya tiden.
Dom är ändå med oss och gör oss starka och veka.
Vi är dom nya kvinnorna.**

Vi är här nu.

**Nu vill vi erkänna dom gamla som vår första historia
och vi tänker aldrig någonsin efterlikna dom.**

Manifest av Anna-Lisa Bäckman